

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2014

Markéta Englišová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Etická koncepce Davida Huma

Markéta Englišová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Etická koncepce Davida Huma

Markéta Englišová

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Chtěla bych poděkovat vedoucímu diplomové práce Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph.D., za odborné rady a velmi cenné připomínky a také za jeho podporu při zpracování této práce.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	DOBOVÝ KONTEXT HUMOVY FILOSOFIE.....	3
3	FILOSOFIE POZNÁNÍ V KONTEXTU HUMOVY ETIKY	5
3.1	Základy Humovy filosofie poznání.....	7
3.2	Princip kauzality a poznání světa kolem nás.....	9
3.3	Role rozumu v rámci Humova filosofického systému.....	12
4	MOTIVACE LIDSKÉHO JEDNÁNÍ.....	14
4.1	Role rozumu v motivech lidského jednání.....	14
4.2	Vášeň jako motivy vůle.....	18
4.2.1	Vášeň přímé a nepřímé.....	18
4.2.2	Vášeň mírné a prudké.....	21
4.2.3	Morální soudy jako motivy vášní.....	22
4.3	Rozpor mezi vášněmi a rozumem	23
4.4	Pojetí víry v rámci motivace lidského jednání.....	25
4.5	Humova teze	27
5	MORÁLNÍ EPISTEMOLOGIE.....	30
5.1	Možná inspirace Humova díla.....	30
5.2	Metoda morální filosofie	31
5.2.1	Základní principy mravnosti	34
5.3	Teorie mravního smyslu.....	35
5.3.1	Teorie mravního smyslu u F. Hutchesona	35
5.3.2	Teorie mravního smyslu u D. Huma.....	38
5.4	Sympatie	40

6	NAUKA O CTNOSTECH.....	46
6.1	Zasazení nauky o ctnostech do dějinného kontextu	46
6.2	Definice ctností a jejich dělení	48
6.3	Problematika ctností	51
6.3.1	Tradiční problematika	52
6.3.2	Mackieho náhled	54
7	ZÁVĚR.....	58
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	60
	Použitá literatura:.....	60
	Elektronické zdroje:.....	63
9	RESUMÉ.....	65

1 ÚVOD

David Hume se narodil roku 1711 v Edinburghu. Generačně náleží do období osvícenství¹, avšak jeho myšlenky spíše znamenají završení novověké empirické tradice.² Jeho intelektuální záběr je velmi široký. Bylo by mylné pokládat ho pouze za filosofa. Ve své době se proslavil především rozsáhlými dějinami Anglie. Zabýval se teorií poznání, etikou, politickou a sociální filosofií, náboženstvím a také oblastí ekonomie a tržního hospodářství.³ Ve všech těchto oblastech byl velice radikální a inovativní. To vedlo k častému nepochopení, spekulacím a kritice. Jeho originalita a všestrannost tak velmi znesnadňuje začlenění jeho myšlenek do specifických směrů. Parusniková říká: „... ani po několika staletích totiž neexistuje rámcově jednotný úzus, jak jeho filosofii uchopit ve vnitřně koherentním celku.“⁴

MacIntyre považuje Huma za jednoho z největších anglických morálních filosofů.⁵ Dodává, že sice Hume vytvářel svou nauku pod vlivem Hutchesona, ale „... argumenty, na kterých vystavěl svůj vlastní názor, jsou originální a značně vlivnější, než cokoli v Hutchesonově nauce“⁶. Röd naproti tomu Huma spíše deklasuje kritikou jeho antropologického pojetí etiky, které nikdy nemůže být obecně platné ve srovnání s etickou koncepcí Kanta.⁷ Právě Kanta Hume následně inspiroval v otázkách týkajících se možností metafyziky, rozumu i v teorii poznání.

Všemi učebnicemi koluje chorobně známá Kantova věta: „Otevřeně doznávám, že to byla právě Humova připomínka, jež mě před mnoha lety poprvé vyrušila z dogmatického spánku a dala mému zkoumání na poli spekulativní filosofie zcela jiný směr.“⁸ Humovo pojetí světa, jako epistemologického konstruktů použije Kant následně

¹ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 397.

² CORETH, Emerich; SCHÖNDORF, Harald. *Filosofie 17. a 18. století*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2000, s. 145.

³ DÉMUTH, Andrej. David Hume: o intencích nášho uvažovania. In: DÉMUTH, Andrej et al. *Rozprawy o Humovej filozofii*. Pusté Úľany: Schola Philosophica Tyrnaviensis, 2013, s. 5–7.

⁴ PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 17–34, s. 17.

⁵ MACINTYRE, Alasdair. *A short history of ethics*. New York: Routledge, 1993, s. 168.

⁶ Tamtéž, s. 169.

⁷ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 429.

⁸ KANT, Immanuel. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Praha: Svoboda-Libertas, 1992, s. 27.

v podobě „světa o sobě“⁹. Dle Parusnikové dokonce přispěl ke kopernikánskému obratu, tedy k dovršení role subjektu ve vztahu k vnějšímu světu.¹⁰ Inspiroval ale také mnoho dalších filosofů, například své přímé pokračovatele Smitha a Reida,¹¹ dále pak například Comta a později i Comtovy novopozitivistické následovníky.¹² Ani v současnosti zájem o jeho teze neutuchá.

Tato práce bude pojednávat o Humově etické koncepci, kterou Moural považuje za stěžejní oblast jeho filosofie.¹³ Původcem této myšlenky je Smith, který zastává názor, že *Treatise* je nutné číst z pohledu morální filosofie. Jedině v této souvislosti je možno pochopit roli rozumu i v teorii poznání.¹⁴ Nejdříve se budu věnovat zasazení Humovy etiky do myšlenkového kontextu doby a do jeho teorie poznání. Základ mé práce tvoří struktura převzatá z Mackieho, který Humovu etiku dělí na teorii motivace lidského jednání, morální epistemologii a nauku o ctnostech.¹⁵ Cílem mé práce bude zmapovat především první dvě zmíněné oblasti. V první oblasti doplním teorii motivace o specifický vztah rozumu a vášní, který je pro Humovu morální filosofii fundamentální. V oblasti morální epistemologie je stěžejním tématem teorie morálního smyslu a pojem sympatie. Nauka o ctnostech je úzce provázána s morální epistemologií, pokusím se tedy vysvětlit pouze základní principy, na kterých je tato nauka založena a zaměřím se na některá problematická místa v této nauce.

---

⁹ PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 17–34.

¹⁰ Tamtéž, s. 17–34.

¹¹ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 130.

¹² CORETH, Emerich; SCHÖNDORF, Harald. *Filosofie 17. a 18. století*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2000, s. 145.

¹³ Viz kapitola 3.

¹⁴ PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 17–34.

¹⁵ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 1.

2 DOBOVÝ KONTEXT HUMOVY FILOSOFIE

17. století pokládáme za počátek období novověku v čele s Descartesem, v této době nastaly mnohé kulturní a společenské změny, které se projevily v plné síle v 18. století. MacIntyre zdůrazňuje, že nikoli Francie, ale právě Anglie, respektive Skotsko bylo v této době kulturním fenoménem osvícenství. Na intelektuální úrovni jsou pak angličtí filosofové jako David Hume, Adam Smith, Adam Ferguson nebo John Millar mnohem dále než zbytek Evropy.¹⁶

Osvícenská kultura přináší náboženskou sekularizaci, zároveň však dochází k proměně víry i u samotných věřících. V rámci toho se objevuje naléhavost zodpovědět otázky potřebnosti víry a ruku v ruce s tím zdůvodnění morálních předpokladů víry. Náboženství se stalo v 18. století, v období rozkvětu racionality, pro vysvětlení morálních pohnutek nedostatečným.¹⁷ V reakci na tuto změnu došlo k zásadnímu paradigmatickému obratu směrem k člověku. Vyvážením z náboženských doktrín se zdůraznila individuální role člověka. Člověk je tím, kdo utváří společenský řád. Autonomii získává rozum, který je tvůrcem všeho. Parusniková upozorňuje, že dokud byl člověk součástí metafyzického řádu, vše bylo založeno na jednom zdroji, poznání světa bylo automaticky součástí celého řádu. Obratem k lidské subjektivitě se tato jistota poznání vnějšího světa vytratila a člověk v ní zůstal uzavřen. Zpochybněním metafyzických jistot se zájem filosofie přesouvá na vytvoření nových mechanismů poznání a vypracování nové metody, která by nebyla v rozporu s rozvojem vědy. Hume se snaží nalézt „novou anatomii lidské přirozenosti“.¹⁸

Základy své filosofie a tím pádem i vědy o lidské přirozenosti se Hume pokouší vystavět na empirických, nikoli racionálních základech. Tedy na principu, že veškerým zdrojem lidského poznání je smyslová zkušenost. Bývá doplněna mechanismy reflexe, abstrakce, asociace a kombinace empirických prvků.¹⁹ Jedná se o určitou reakci na osvícenství a upřednostňování rozumu v daném období. Jak upřesňuje Špelda, je řazen mezi novověké filozofy a tradici britského empirismu v záležitostech týkajících

¹⁶ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 52.

¹⁷ Tamtéž, s. 53–66.

¹⁸ PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 17–34.

¹⁹ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, s. 19.

se teorie poznání, jeho náboženské přístupy však můžeme zařadit do osvícenství, ačkoli popírá roli rozumu.²⁰ Bilancuje tak na hraně mezi osvícenstvím a novověkem.

K Humovi a dalším filosofům 18. století je především nutné přistupovat v kontextu jejich doby, nikoli naším moderním pohledem. Je nutné si uvědomit, na jakých kulturních základech svou filosofii vystavěli. Veškerá morálka této doby má nezávisle na roli rozumu základ v křesťanských hodnotách. Drobné nuance mezi presbyteriánstvím, jehož stoupencem byl Hume, a mezi luteránstvím, které zastával Kant, jsou bezvýznamné. Hodnoty jako rodina, závaznost slibů nebo spravedlnost byly všem společné.²¹

Tradiční středověká morálka obsahovala tři prvky. Přirozený stav člověka, stav člověka, který by mohl nastat na základě uskutečnění svého cíle, a morální zásady, které jsou prostředkem k dosažení cíle. Osvícenská morálka vyloučila koncept člověka, jakým by mohl být, a tím jí zůstali pouze určité morální zásady a člověk takový, jaký je. Dle MacIntyry pokus o vytvoření obecných morálních pravidel ztroskotal právě kvůli snaze o sloučení těchto převzatých morálních pravidel s naukou o lidské přirozenosti. Morální pravidla mají za úkol korigovat, zlepšovat a vychovávat lidskou přirozenost, není tedy možné, aby byly odvozeny z této přirozenosti.²²

---

²⁰ ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009, s. 148.

²¹ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 68–70.

²² Tamtéž, s. 72.

3 FILOSOFIE POZNÁNÍ V KONTEXTU HUMOVY ETIKY

Hume sám sebe považoval spíše za morálního filosofa. Zkoumá mravní hodnotu lidských činů a zaměřuje se na to, co lidi vede k tomu jednat v souladu s dobrem, jak toto dobro poznáme a jaký má mravní jednání jedince dopad na společnost. Moural předkládá hypotézu, že svou filosofii poznání vystavěl jako podpůrný pilíř etiky. Svou teorii dokládá podtitulem Humova prvotního filosofického díla *A Treatise of Human Nature*²³, který zní *Pokus o zavedení experimentální metody uvažování do mravních témat*, a dodává, že sám Hume za své nejlepší dílo považuje *Zkoumání o zásadách mravnosti*.²⁴

Hume vytvořil komplexní filosofický systém pro to, aby stanovil rozsah a schopnosti lidského poznání a jednání. Jak uvádí Röd: „*Načrtl obrysy teorie věděni, která vychází z popisu percepce, postupuje k jejich klasifikaci a ústí ve vysvětlení zkušenosti v rámci určité teorie zkušenosti.*“²⁵ Tento systém vystavěl na dvou základech. První se zabývá přesvědčením, že by veškeré poznání mělo vycházet z lidské přirozenosti. Na tomto základě vytváří nový systém, tzv. „vědu o člověku“. Druhý spočívá v tvrzení, že nejen lidskou přirozenost, ale i ostatní fenomény morální filosofie je nutné zkoumat formou experimentu. Nová věda o člověku je pak založena na zkoumání lidské mysli a jejím hlavním úkolem je předpoklad efektivity u poznávacích schopností lidské mysli a také aplikace závazků a pravidel, které s ní nejsou v rozporu. Pouze díky tomu je možné dosáhnout dobrovolnému dodržování morálních pravidel. Zároveň jsou tato pravidla v zájmu člověka i celé společnosti.²⁶ Ať byl tento systém vystavěn na podporu etiky nebo naopak, je morální filosofie důležitou a nezbytnou součástí jeho díla.

Moural také poukazuje na to, jak je jeho systém natolik mohutný, že je velice obtížné v něm hledat těžiště jeho myšlenek a nějak se v něm orientovat. To je patrné především na jeho prvotině *Treatise*, která se setkala v době vydání s naprostým nepřijetím vědeckou obcí a společností. Dokonce sám Hume své dílo později veřejně zavrhl, když prohlásil ve svých pamětech: „*Žádný literární pokus nebyl víc nešťastný*

²³ Dále citováno pouze jako *Treatise*.

²⁴ MOURAL, Josef. Studie k filozofii Davida Huma. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1988, roč. 36, č. 4, s. 564–585.

²⁵ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 402.

²⁶ JASTRZEMBSKÁ, Zdeňka. Naturalismus Davida Huma. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 35–41.

než mé *Treatise of Human Nature*. Vypadlo jako mrtvé novorozeně z tisku, aniž by dosáhlo alespoň takového úspěchu, aby vzbudilo mrmlání mezi náboženskými fanatiky.“²⁷ Moural tento obrovský neúspěch Humovy prvotiny přikládá jeho mladistvé nezkušenosti, *Treatise* vyšel roku 1739, tedy v Humově 27 letech. Nesrozumitelnost Humova díla pak vidí v jeho způsobu předkládání a řešení hypotéz. Říká: „*Obtížnost obou velkých děl (...) spočívá v tom, že čtenář je nucen projít stovkami stran textu, aniž by mu bylo jasné, k čemu je autor použije.*“²⁸ Negativní reakce na *Treatise* byla evidentně hlavní příčinou sepsání dvou dalších spisů. Jedná se o přepracování první knihy *Treatise* s podtitulem *O rozumu*, které nese název *Zkoumání o lidském rozumu*. Jak již název napovídá, tato kniha se zabývá jeho teorií lidského poznání. Druhou knihou je přepracování třetí knihy *Treatise* s podtitulem *O mravech*, nesoucí název *Zkoumání o zásadách mravnosti*, které se věnuje etice.²⁹ Přestože se v těchto dílech pokusil svou filosofii pojmově zpřesnit, zjednodušit a zpřehlednit, stále se jedná o díla, v nichž není jasně stanovené těžiště problému. Právě nejednotnost Humova výkladu láká mnoho vědců k neustálému pátrání po zákoutích jeho filosofie a nalézání nových teorií, které pochopitelně mohou svádět k přikládání přemrštěného významu některým myšlenkám. Ovšem i to, zda je výklad zaveden na scestí, je pouhou otázkou diskuze. Humovy myšlenky každému zanechávají mnoho prostoru pro vlastní interpretaci.

V následující kapitole se soustředím na analýzu vztahu filosofie poznání a morální filosofie v Humových spisech. Tuto problematiku nalezneme v první knize *Treatise* s podtitulem *O rozumu* a také v jeho *Zkoumání o lidském rozumu*.

²⁷ HUME, David. *My Own Life*. London: Printed for W. Strahan, and T. Cadell, in the Strand, 1777, s. 4.

²⁸ Obou velkých děl, míněno *Treatise* a *Abstract of a Book Lately Published; Entitled, A Treatise of Human Nature*. Toto dílo mělo být zestručněním *Treatise*. In: MOURAL, Josef. Studie k filozofii Davida Huma. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1988, roč. 36, č. 4, s. 564–585.

²⁹ Tamtéž, s. 564–567.

3.1 Základy Humovy filosofie poznání

Východiskem pro výstavbu Humova filosofického systému lidského poznání jsou percepce. Hume tímto pojmem označuje dosti všeobecně veškeré „obsahy vědomí“³⁰, používá ho jako „obecný výraz pro cokoli, čeho si mysl je vědoma“³¹.

Hume rozlišuje dva druhy percepčí dle jejich síly a živosti. Prvními jsou impresie, neboli bezprostředně vyvolané živé vjemy. V *Treatise* uvádí: „Tyto percepce, které vstupují do naší mysli s větší silou a prudkostí, můžeme pojmenovat impresemi; a pod tímto označením chápou všechny naše smyslové vjemy, vášně a emoce, podle toho jak se poprvé zjeví v naší mysli.“³² Ve *Zkoumání o lidském rozumu* Hume doplňuje: „Výrazem impresie míním tedy všechny naše živější percepce, když slyšíme, vidíme, pocítujeme...“³³ Druhými obsahy vědomí jsou ideje. V *Treatise* je definuje takto: „Idejemi míním mdlé obrazy impresí v myšlení a rozvažování, jako například percepce vyvolané touto rozmluvou, vyjímaje ty, které byly vyvolány pohledem nebo dotykem a vyjímaje bezprostřední potěšení nebo znepokojení, které může způsobit.“³⁴ Ideje jsou tedy až sekundárním produktem paměti a představitivosti. Jedná se o produkty našeho myšlení, vzniklé zaznamenáním a přepracováním původních impresí a uložením těchto obrazů v paměti už jako „vybledlé“ památníky na dřívější a pominulé děje a zážitky. Ve *Zkoumání o lidském rozumu* píše: „Tyto mohutnosti, paměť a obraznost mohou napodobovat či kopírovat smyslové percepce, nikdy ale nemohou úplně dosáhnout síly a živosti původního pocitu.“³⁵ Hume zmiňuje, že se někdy může stát, že například ve spánku nebo v horečce jsou ideje velice podobné impresím a naopak impresie mohou být natolik mdlé, že se mohou podobat idejím, ale ve většině případů jsou tyto obsahy vědomí natolik odlišné, že je nemůžeme navzájem zaměnit.³⁶ Röd dodává, že pod pojmem impresie má Hume často na mysli dojem, který v nás vyvolává okolní svět.

³⁰ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 402.

³¹ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 230.

³² HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 1.

³³ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 39.

³⁴ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 1.

³⁵ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 37.

³⁶ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 2.

Důležitá je právě závislost na věcech vnějšího světa, která odlišuje impresie i od těch nejživějších idejí.³⁷

Upozorňuje, že ačkoli se může zdát naše myšlení neomezené a volné, je tomu přesně naopak. Říká: „*Avšak přestože se zdá, že našemu myšlení je dopřána tato neomezená svoboda, při bližším prozkoumání shledáme, že se ve skutečnosti pohybuje ve velice úzkých mezích a že veškerá tvořivá moc myslí nezahrnuje nic víc než schopnosti spojovat, přesouvat, zvětšovat a zmenšovat materiál, který poskytly smysly a zkušenost.*“³⁸ V této větě Hume charakterizoval veškeré možnosti lidského myšlení. Naše mysl je schopna pracovat pouze s impresemi, které dále přetváří do idejí a na tomto základě s nimi dále pracuje. Nikdy ale nemůžou dosáhnout intenzity původní impresie, mluvíme tedy stále o idejích. Z Humova výroku vyplývá jeho empirický přístup k teorii poznání. Je tedy zřejmé, že Hume považuje za možný vznik idejí z impresí, nikoli naopak. V *Treatise* píše, že „*naše impresie jsou příčinami našich idejí, nikoli naše ideje našich impresí*“³⁹. Také zdůrazňuje, že obsahy naší myslí jsou získávány pouze smysly a na základě zkušenosti. Z toho jasně vyplývá aposteriorní povaha našich percepčí a jeho vymezení proti vrozeným idejím.

Hume stanovil základní principy, dle kterých naše mysl zachází s idejemi. Tyto principy jsou známy jako zákony asociace a probíhají díky naší představivosti, která je schopná spojovat jednotlivé ideje do komplexnějších celků.⁴⁰ Za hlavní považuje princip podobnosti, susednosti v čase nebo místě a příčiny nebo účinku. Špelda tyto principy terminologicky upřesnil na princip podobnosti, princip časové a prostorové blízkosti a princip kauzality.⁴¹ Podobnost je založena na tom, že pokud spatříme repliku obrazu, ihned nám vyvstane v myslí myšlenka na originál. Jestliže se zmíníme o určité místnosti v našem bytě, na základě časové a prostorové blízkosti se nám vybaví i ostatní místnosti. Pokud pomyslíme na vyvrtnutý

³⁷ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 403.

³⁸ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 40.

³⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 5.

⁴⁰ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 404.

⁴¹ ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009, s. 150.

kotník, vybaví se nám zákonitě, pomocí principu kauzality, i bolest spojená s tímto zraněním.⁴²

3.2 Princip kauzality a poznání světa kolem nás

Špelda nadnesl důležité otázky, na které narážíme opakovaně při čtení Humových spisů a které jsou ve středu Humova zájmu. Tyto otázky zní: „*Proč se domníváme, že impresy přítomné v naší mysli reprezentují nějaké reálně existující věci? Jak si lidé utvářejí své představy o světě? Jak vzniká poznání?*“⁴³

Hume řešení těchto fundamentálních otázek nejdříve zakládá na rozumu. Říká: „*Rozum soudí buď o věci skutečné, neb o vztazích.*“⁴⁴ Co se týče vztahů idejí, jedná se o matematické či logické pravdy, při kterých pracuje rozum s tvrzeními, která nezávisí na zkušenosti. Jelikož se jedná o abstraktní tvrzení, je u nich možné určit pravdivostní hodnotu. Při těchto operacích je rozum dostatečným nástrojem. Ovšem role rozumu je v případě faktických okolností a existence okolního světa nedostatečná. Faktickými okolnostmi má Hume na mysli přírodní jevy, které, na rozdíl od abstraktních tvrzení, nejsou dokazatelné na základě pravdivostní hodnoty.⁴⁵ Neboli jak Hume píše: „*Že slunce zítra nevyjde, není věta o nic méně srozumitelná a o nic více logicky sporná než ta, že vyjde.*“⁴⁶ Hume vidí řešení ve vztahu příčiny a účinku těchto jevů. Tvrdí: „*Pouze díky tomuto vztahu můžeme postoupit za evidenci paměti a smyslu.*“⁴⁷ Poznání tohoto vztahu je možné pouze na základě zkušenosti. Na rozdíl od abstraktních tvrzení, v problematice faktických okolností hraje zkušenost hlavní roli. Hume zmiňuje: „*...poznání tohoto vztahu není nikdy dosahováno úvahou a priori, nýbrž povstává výlučně ze zkušenosti...*“⁴⁸

Dle Huma tedy poodhalujeme faktické okolnosti a existenci světa kolem nás pomocí poznání příčin a účinků, které jsou výhradně založeny na zkušenosti. Jedná se tedy o představu věcí, která je založena na spojování jevů ve stejné době

⁴² HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 46–47.

⁴³ ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009, s. 150.

⁴⁴ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 126.

⁴⁵ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 48–49.

⁴⁶ Tamtéž, s. 49.

⁴⁷ Tamtéž, s. 49–50.

⁴⁸ Tamtéž, s. 51.

a na stejném místě.⁴⁹ Zkušenost ovšem nemusí vždy zaručit správnou předpověď budoucí imprese, často se děje neopakují podle našeho očekávání, nebo dojde k nějaké nové události, která vůbec nebyla očekávána a patřičná zkušenost k ní nám dosud chybí. Zde tedy vzniká jistý problém, že ne vždy jsou naše ideje podepřeny konkrétní zkušeností, kterou lze naší abstrakci přiřadit. Ve *Zkoumání o lidském rozumu* Hume píše: „Řekli jsme, že všechny argumenty ohledně existence se opírají o vztah příčiny a účinku; že každá naše znalost tohoto vztahu je založena výlučně na zkušenosti; a že veškeré naše závěry opírající se o zkušenost postupují za předpokladu, že budoucnost se bude podobat minulosti.“⁵⁰ Podkládá to tvrzením, kdy říká: *Mysl nemůže nikdy, ani při nejdůkladnějším pátrání a zkoumání, najít účinek v jeho domnělé příčině. Účinek je totiž naprosto odlišný od příčiny, a tudíž v ní nemůže být nikdy nalezen.*⁵¹ Z toho vyplývá, že jestliže je vztah příčiny a účinku proměnlivý a zkušeností lze pojmut pouze pravděpodobnost výsledku, nikoli jistotu, nikdy nedojdeme k jistému nahlédnutí reality a existence vnějších objektů pomocí rozumu. Jak shrnuje Špelda, abstraktní tvrzení nemají souvislost s reálnou skutečností kolem nás, ale jsou logicky platná, naopak faktická tvrzení vypovídají o realitě, ale vždy pouze hypoteticky.⁵² Jedinou možnou jistotu reality a řešení výše naznačeného problému nám dle Huma poskytuje víra ve skutečnost. Píše: „Protože zde velké množství pohledů přispívá jediné události (...) plodí onen pocit, který jsme nazvali vírou ve skutečnost, a dávají svému předmětu převahu nad ostatními, jež nejsou podporovány stejným počtem zkušeností a neopakují se tak často v myšlenkách při přenášení minulosti do budoucnosti.“⁵³ Víra ve skutečnost tedy v zásadě také vyplývá ze zkušeností a vzniká častým opakováním určitých jevů. Ze zkušenosti společně s vírou vyplývá i zvyk. Tato kategorie je potřebná pro časové provázání vzniku zkušeností s jejich budoucím užitím jako idejí. Je zřejmé, že opakováním jednoho jevu se stále stejným výsledkem se v lidské mysli zakoření právě v této formě. Je určitým očekáváním daného výsledku. Nebo jak uvádí Parusniková, vytváří fikci trvalé existence.⁵⁴ Röd předkládá Humovu definici zvyku: „Zkušenost je principem,

⁴⁹ PARUSNIKOVA, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91. s. 17–34, s. 23.

⁵⁰ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 62.

⁵¹ Tamtéž, s. 53.

⁵² ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009, s. 151.

⁵³ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 93.

⁵⁴ PARUSNIKOVA, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 17–34.

*který mně umožňuje znát, že předměty spolu byly v minulosti spojeny. Zvyk je jiným principem, který mě podněcuje k tomu, abych v budoucnosti očekával stejné spojení; a tím, že oba působí na obrazivost, podněcují mě k tomu, abych jisté představy uchoval silněji a živěji než jiné.*⁵⁵

Je nutné doplnit, že ačkoli zkušenost, víra a zvyk nás ponechávají v relativní jistotě o existenci vnějšího světa, jedná se stále o konstrukt naší mysli. Jelikož vše, co se v naší mysli nachází, jsou pouze percepce vnějšího světa, není existence tohoto světa prokazatelná, poněvadž jakmile se něco stane součástí naší mysli, stane se to součástí našeho vnitřního světa. Jak již bylo řečeno, není možné z idejí zpětně odvodit imprese, není tedy možné dokázat existenci vnějšího nezávislého světa.⁵⁶ Jak uvádí Parusniková, svět je epistemologickým konstruktem naší mysli a jako takovému mu naše poznání aktivně udává své vlastní normy na místo toho, aby ho pouze zrcadlilo.⁵⁷

Uvažování o faktických okolnostech a existenci vnějšího světa Hume řadí pod záležitosti morální. Ve *Zkoumání o lidském rozumu* píše: „Všechna rozumová činnost může být rozdělena na dva druhy, totiž na uvažování dokazující, jež se týká vztahů idejí, a na uvažování morální, jež se týká faktických okolností a existence.“⁵⁸ Morálka jistě náleží mezi faktické okolnosti, jelikož o morálních pravdách nelze rozhodovat na základě logického vztahu. Říká: „... naše usuzování týkající se morálky, podpoří cokoli, co bych řekl a týkalo by se to porozumění a vášni. Morálka je předmět, který nás zajímá více než ostatní.“⁵⁹ Morálka je pro Huma důležitá, především proto, že tvoří základ jeho sociální filosofie. Jak podotýká Bilasová, Hume zastává myšlenku, že lidé jsou od přírody morálně založení a že morálka je nejen součástí, ale dokonce základem lidské společnosti. Právě mravní založenost lidí vede k prospěchu a ke štěstí celé společnosti.⁶⁰ Je ovšem důležité si uvědomit, že pro Huma byl pojem morální filosofie daleko

⁵⁵ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 415.

⁵⁶ Viz kapitola 3, podkapitola 3.1.

⁵⁷ PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 17–34.

⁵⁸ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 61.

⁵⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 454.

⁶⁰ BILASOVÁ, Viera. David Hume (1711–1776). In: REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 263–270.

obsáhlejší, než je jeho význam dnes. Moural ve svých překladatelských poznámkách k Humovu dílu *Zkoumání o lidském rozumu* uvádí, že je výraz morální v Humově pojetí používán jako opak k vědám přírodním či k vědám matematickým.⁶¹ Röd doplňuje, že mezi morální vědy řadil etiku, filosofii společnosti a estetiku.⁶² Tato práce se bude věnovat morálce v dnešním slova smyslu, tedy mravnímu chování jedince.

3.3 Role rozumu v rámci Humova filosofického systému

Hume se proslavil svým asi nejznámějším výrokiem: „*Rozum je, a měl by být pouhým otrokem vášní...*“⁶³ Otázkou je, jak velkou roli rozumu ve svém filosofickém systému ve skutečnosti přikládal. Tímto vztahem se zabývá zejména ve druhé knize *Treatise* s podtitulem *O vášních*. Zde píše: „*Každá rozumná bytost (...) je zavázána usměrňovat své činy pomocí rozumu, a pokud jiný motiv či princip odmítne směr jeho vedení, měl by tomu oponovat, dokud se mu zcela nepodmaní či alespoň nedojde k souhlasu s vyšším principem.*“⁶⁴ Z tohoto výroku zdá se být rozum v pozici manipulátora, který jde proti veškerým „přirozeným“ pocitům. Hume přiděluje rozumu roli „hlídače“ našich vášní, zároveň tím upozorňuje na nebezpečí racionalistických doktrín v oblasti morálky.

Na druhé straně ve třetí knize *Treatise* s podtitulem *O mravech* zmiňuje: „*Rozum je ten, kdo odhaluje pravdu od lži. Pravda nebo lež spočívá v souhlasu nebo nesouhlasu se skutečnými vztahy idejí nebo se skutečnou existencí faktických okolností. Cokoli je tedy neschopné souhlasu či nesouhlasu, je nezpůsobilé stát se pravdivým či nepravdivým a nikdy nemůže být předmětem rozumu. Nyní je zřejmé, že vášně, chtění a činy nejsou schopné souhlasu či nesouhlasu (...) je to nemožné proto, že nemohou být prohlášeny za pravdivé či lživé a také nemohou být v rozporu či souhlasu s rozumem.*“⁶⁵ Je zřejmé, že přestože rozumu nepřikládá v morálních soudech hlavní roli, je jejich důležitým nástrojem při následných operacích.

⁶¹ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 229.

⁶² RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 400.

⁶³ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 415.

⁶⁴ Tamtéž, s. 413.

⁶⁵ Tamtéž, s. 458.

Ve *Zkoumání o zásadách mravnosti* Hume dokonce říká, že „rozum a cit spolupůsobí ve všech skoro mravních rozhodnutích a závěrech“⁶⁶. Mackie dodává, že rozum a cit spolupracují, aby přesně určily úsudky, které se týkají volby a činnosti.⁶⁷

Takovýchto příkladů bychom našli v jeho díle daleko více. Dokládají, jak je role rozumu v Humově filosofii složitá, pojímaná z různých úhlů pohledu a nejednoznačná. Je naprosto zřejmé, že role rozumu je v jeho filosofii proměnlivá a rozhodně nemůžeme brát doslova některé jeho výroky, kde roli rozumu degraduje. Jedná se o projev Humova dobového vymezení. Jak uvádí MacIntyre, tak jako si Hume zvolil za zdroj své morálky vášně a tím se vymezil proti rozumu, stejně tak Kant na základě negativních argumentů učinil opak. MacIntyre dodává, že morálka, která je založena na naprostém vyloučení jednoho elementu, nemůže fungovat, což bylo prokázáno už tím, že vzájemnými kritikami tito filosofové vyvrátili svá stanoviska.⁶⁸ Dalo by se tedy říci, že Hume se musel vymezit, ale sám si je vědom nebezpečí této jednostrannosti. To je dle mého názoru důvod, proč v některých případech rozum klade téměř na úroveň citu a vášní. Rozum je v jeho filosofii důležitý a rozhodně se ho nesnaží zcela vyloučit. Bez operací rozumu by nebylo možné nazřít zvyk, zkušenost ani vztahy mezi idejemi.

---

⁶⁶ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 5.

⁶⁷ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 1–2.

⁶⁸ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 66.

4 MOTIVACE LIDSKÉHO JEDNÁNÍ

Pro pochopení Humovy etiky je nutné položit si následující otázky: Co je motivem našeho jednání? Co je impulsem toho, že jednáme ctnostně nebo neřestně? A nakonec, co je tím hlavním podnětem, který nás směřuje právě k ctnostnému jednání? Za hlavní motivy našeho jednání považuje Hume vášně. Proč tomu tak je a zda je tomu tak ve všech případech, se pokusím zodpovědět spolu s dalšími otázkami v následujícím textu.

4.1 Role rozumu v motivech lidského jednání

Hume v *Treatise* uvádí: „Činy mohou být úctyhodné či hanyhodné, nemůžou být racionální či iracionální. Morální rozdíly tedy nejsou výsledkem rozumu. Rozum je zcela nečinný a nemůže být tedy zdrojem takového aktivního principu jako je svědomí nebo smysl pro morálku.“⁶⁹ A později ve *Zkoumání o zásadách mravnosti*: „Rozum, jsa chladným a lhostejným, není pohnutkou k činnosti, a řídí toliko popud vyšlý ze žádosti neb náklonnosti, udávaje nám prostředky k dosažení blaha neb odvrácení strasti; vkus naproti tomu, působě libost a nelibost, a tím zakládaje blaho neb strast, stává se pohnutkou k činnosti a jest první vzpruhou neb pobídkou k žádosti a chtění.“⁷⁰ Z těchto výroků zdá se jasně vyplývá Humovo prvotní přesvědčení, že rozum nemůže být motivem vůle. Je ale tento závěr v Humově díle nadále takto jednostranně formulován?

Dle Cohonové existují dva přístupy k roli rozumu jako motivu lidského jednání a tím pádem i motivu morálky v Humově filosofii. První je klasický pohled, který zastává například MacIntyre, Mackie, Nuyen, Hardin či Radcliffová. V rámci tohoto pohledu rozum nikdy nemůže být motivem lidských činů. Druhý je přístup Baierové, který je diametrálně odlišný, jelikož rozum, leč zprostředkovaně, právě naopak považuje za možný motiv jednání.⁷¹

MacIntyre zastává stanovisko, že Hume považuje za hlavní úlohu mravních soudů směřovat naše jednání. Mravní soudy nemohou být záležitostí rozumu, protože rozum má svou úlohu pouze v případě abstraktních soudů nebo faktických

⁶⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 458.

⁷⁰ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 134.

⁷¹ COHON, Rachel. On an Unorthodox Account of Hume's Moral Psychology. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 2, November 1994, s. 179–194.

okolností. Jelikož ani jednu z těchto oblastí není možno považovat za motiv, nehraje rozum v případě mravních soudů roli. Jediným možným motivem lidského jednání je, dle něj, vyhlídka na potěšení nebo bolest. Z této vyhlídky vyvstávají vášně, nikoli rozum. Rozum pouze podává informace o existenci věcí, ale nemůže soudit nebo kritizovat vášně.⁷² MacIntyrovovo tvrzení, že motivem lidského jednání je vyhlídka na potěšení či bolest a rozum má pouze nápomocnou roli, potvrzuje tento Humův výrok z *Treatise*: „Je zřejmé, že pokud máme vyhlídku na bolest či potěšení z nějakého předmětu, cítíme z něj vyplývající emoce odporu či náchylnosti k němu a jsme tíhnuti se tomu vyvarovat či naopak se chopit toho, co nám přináší toto znepokojení nebo uspokojení. Ale v tomto případě je evidentní, že tento podnět nevystává z rozumu, ale je jím pouze usměrněn.“⁷³ Hume zde mluví o emocích, vášních, nikoli o rozumu jako hlavním činiteli motivace lidského jednání.

Mackie vymezil z Humova díla myšlenkové procesy, které náleží pouze pod vliv rozumu. Mluví o veškerém poznání, do kterého můžeme zahrnout apriorní pravdy, empirická fakta, veškerá přesvědčení a matematické výpočty. Žádný z těchto procesů náležitých rozumu nemůže být nikdy motivem činnosti a dokonce ani nečinnosti, ve smyslu zabránění nějakému skutku. K tomu je potřeba něco, jak Mackie uvádí, něco, co nazýváme vášní, citem, či konkrétněji touhou.⁷⁴ Mackie potvrzuje stanovisko, že motivem jednání jsou vášně, nikoli rozum.

Nuyen sice obhajuje rozum proti výroku, že je „pouhým otrokem vášní“, přesto také dochází k závěru, že rozum sám o sobě nikdy nemůže být motivem vůle. Vysvětluje: „Když Hume říká, že rozum je otrokem vášní, neříká tím, že by byl nedůležitý. Pouze tím říká, že rozum sám o sobě nepřiměje člověka k činu.“⁷⁵ Je důležité zdůraznit slovní formulaci „sám o sobě“. Tím si Nuyen nechává otevřenou možnost, že se rozum může ve spojení nebo spolupráci s jinou složkou vědomí stát tímto hybatelem. Tuto hypotézu rozvíjí právě Baierová ve svém „novátorském“ přístupu.

⁷² MACINTYRE, Alasdair. *A short history of ethics*. New York: Routledge, 1993, s. 169.

⁷³ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 414.

⁷⁴ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 1.

⁷⁵ NUYEN, A. T. David Hume on Reason, Passions and Morals. In: *Hume Studies*. Volume X, Number 1, April 1984, s. 26–45, s. 27.

Baierová nabízí odlišný úhel pohledu na tradiční pojetí vztahu rozumu a vášní. Svou tezi staví na víře, zde opět ve smyslu přesvědčení, které je, dle ní, příčinou vášní. Její teze vychází z myšlenky, že ideje o zdrojích potěšení a bolesti jsou stále přítomné naší mysli, a pokud by s těmito idejemi stále něco pohybovalo, naše mysl by neměla chvíli klidu. Trvalá víra v to, co je správné může motivovat vůli a ovlivňovat vášně stejně tak silně jako přítomnost potěšení, je tedy jakýmsi prostředníkem mezi idejemi a vášněmi. Hume tuto víru rozšiřuje o své tvrzení, že víra ve faktické okolnosti získává živost od smyslových impresí a tím se jim přibližuje. Tato myšlenka byla dle Baierové rozvinuta dříve před tím, než Hume prohlásil, že rozum je bezmocný nejen čin vytvořit, ale také mu zabránit. Baierová také přikládá víře schopnost motivovat k jednání pouze na základě vztahu mezi příčinou a účinkem potěšení.⁷⁶ Cohonová z myšlenek Baierové vyvozuje závěr, že víra je produktem příčinného a demonstrativního usuzování, tedy produktem rozumu.⁷⁷ Říká: „*Tudíž jestliže je víra produktem rozumu a jako taková je zásadní při určování příčin vášní, rozum má zásadní vliv na vášně.*“⁷⁸ Jinými slovy řečeno, rozum má prostřednictvím víry vliv na vášně. Z toho vyplývá další závěr, že rozum může být zprostředkovaně považován za motiv lidského jednání.⁷⁹ Baierová přisuzuje rozumu větší roli než tradiční interpretace, přesto je důležité si uvědomit jeho stávající závislost na percepcích mysli. Rozumu zůstává jeho působnost v rámci faktických okolností a vztahů mezi idejemi. Rozhodně ho nelze považovat za přímý motiv našeho jednání.

Cohonová sama se přiklání spíše ke klasické teorii. Zastává názor, že víra ve významu našeho přesvědčení, jako produkt rozumu nemůže být motivem jednání bez pomoci jiné percepce, dokonce ani v kombinaci s jinou vírou. Tedy v návaznosti na Nuyena dochází k závěru, že rozum nemůže být „sám o sobě“ motivem jednání. Cohonová zde ale užívá jako prostředníka rozumu víru. Vášně považuje za hlavního aktéra, který vstupuje do našeho bytí a způsobuje chtění a následně jednání. Víra má funkci zprostředkovatele vztahu mezi vášní a objektem zájmu a jako taková je spolu s rozumem v tomto procesu nezbytná. Na základě jejich vzájemné závislosti je nutné si uvědomit jejich charakter. Víra je ideou,

⁷⁶ BAIER, Annette. *A progress of sentiments: reflections on Hume's Treatise*. London, 1994, s. 158–159.

⁷⁷ COHON, Rachel. On an Unorthodox Account of Hume's Moral Psychology. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 2, November 1994, s. 179–194.

⁷⁸ Tamtéž, s. 180.

⁷⁹ Tamtéž, s. 180.

kteřá má kognitivní charakter a z toho důvodu má právě funkci zprostředkovatele. Vášeň je naopak impresí, tedy okamžitou percepcí naší mysli, která postrádá poznávací funkci, na místo toho oplývá intenzivní živostí. Jak Cohonová dodává, vášeň je víceméně slepá.⁸⁰ Dovolím si zde použít přirovnání, že víra je slepeckou holí vášně. Jsou na sobě vzájemně závislé. Podobným způsobem bychom tento princip mohli aplikovat na vztah vášně k rozumu, který hraje podpůrnou roli ve vztahu k emocím, koriguje je, usměrňuje, řídí, ale nemá vůči nim rozhodující vliv.

Další stanovisko k uvedeným vztahům nabízí pohled Radcliffové, která se zaměřuje na vztah víry a morálky, tedy zdůvodňuje, proč víra sama o sobě nikdy nemůže být motivem jednání. Vychází přitom z Humova tvrzení, že rozum nemůže být motivem jednání. Pokládá ho za základ teorie, že rozum víru pouze druhotně vytváří a víra je tak pouhým zastoupením faktu a bez vášní vůči předmětu nemůže být motivem jakékoli činnosti. Upozorňuje, že je nutné obrátit naši pozornost od víry právě k rozumu. Z jejích úvah vyplývá, že rozum je právě tím činitelem neschopným vytvořit motivující vášně, není tedy podstatné, že víra je bez vášní bezmocná nás motivovat k jednání.⁸¹ Radcliffová zastává stanovisko, že rozum sám o sobě rozhodně není motivem jakékoli činnosti, ale je tím, který vytváří víru tak, že zjišťuje její pravdivost, nebo tím, který vytváří nedůvěru zjištěním nepravdy.⁸²

Svá tvrzení Radcliffová podpírá v systematickém shrnutí motivů lidského jednání. Prvotním impulsem motivace je vždy idea nastávajícího potěšení nebo bolesti. Ve chvíli, kdy dojde k účasti přítomné imprese, zvýší se živost této idey. Přítomná imprese pak pobídne jednatele, tedy člověka, ve kterém se tento proces odehrává, k víře v daný předmět. Víra zajišťuje existenci vnějšího předmětu v mysli. Emocionální rozpoložení jednatele způsobí, že se víra projeví jako motivující vášeň buď se sklonem, nebo odporem k objektu. Vášeň spolu s vírou v předpokládaný výsledek vyvolají danou činnost. Tato víra je založena na Humovu principu kauzality a je podepřena zkušeností. Rozum prostřednictvím této víry zajišťuje kauzální vztah mezi předmětem vášně a ostatními předměty. Na tomto příkladu Radcliffová

⁸⁰ COHON, Rachel. On an Unorthodox Account of Hume's Moral Psychology. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 2, November 1994, s. 179–194.

⁸¹ RADCLIFFE, Elizabeth S. Hume on the Generation of Motives: Why Beliefs Alone Never Motivate. In: *Hume Studies*. Volume XXV, Number 1 and 2, April/November 1999, s. 101–122.

⁸² Tamtéž, s. 104.

ospravedlňuje Humův výrok, že rozum sám o sobě není motivem lidského jednání.⁸³ Je z něj také patrné, že právě v závěrečné fázi principu lidského jednání našla oporu pro své argumenty Baierová. Hardin naopak dodává, že pro Huma není rozum motivem vůle a nemá žádnou moc, poskytuje pouze porozumění kauzálních vztahů mysli. Má pouze informativní a dokazující roli.⁸⁴

4.2 Vášně jako motivy vůle

Nejprve je nutné upřesnit, co má Hume pod pojmem vášně na mysli. V *Treatise* vášně definuje takto: „*Vášně je jedinečné bytí, nebo pokud chcete, modifikace bytí, obsahuje nenahraditelné kvality, které poskytují kopie jinému dalšímu bytí nebo jeho modifikaci.*“⁸⁵ Vášně je dle Huma jedinečná entita, která obsahuje určité kvality a skrze tyto kvality pak působí na lidi okolo nás. Vášně jsou odvozené ze smyslových impresí a zakládají se buď na přímé bolesti plynoucí ze smyslového vjemu, která nás vede k touze tuto bolest zastavit, nebo vznikají skrze ideu, když pouhá myšlenka bolesti vyvolá úzkost.⁸⁶ Penelhum dodává, že vášně vznikají i z jiných vášní a to pomocí principů asociace, jako je tomu u idejí.⁸⁷

4.2.1 Vášně přímé a nepřímé

Vášně dělí na přímé a nepřímé, dle toho, zda působí přímo nebo zprostředkovaně. Přímé vášně se týkají vztahu mezi vlastním Já a objektem, díky kterému pocítujeme libost či nelibost. V návaznosti na to poté rozlišujeme dobro či zlo. Tyto vášně mají, dle Anzenbachera, egoisticko-hédonistickou povahu. Nepřímé vášně jsou určeny vztahem tří činitelů. Vlastního já, druhé osoby a kvality. Na základě určitých vlastností v nás druhá osoba vyvolává zalíbení, či nechuť.⁸⁸

Hume říká: „*Přímými vášněmi rozumím například okamžité vyvstání z dobrého či zlého, z bolesti či potěšení.*“⁸⁹ Pod touto definicí si lze představit okamžitou reakci

⁸³ RADCLIFFE, Elizabeth S. Hume on the Generation of Motives: Why Beliefs Alone Never Motivate. In: *Hume Studies*. Volume XXV, Number 1 and 2, April/November 1999, s. 101–122.

⁸⁴ HARDIN, Russell. *David Hume: Moral and Political Theorist*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 32–35.

⁸⁵ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 415.

⁸⁶ BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 36.

⁸⁷ PENELHUM, Terence. Hume's Moral Psychology. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 238–269.

⁸⁸ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, s. 27.

⁸⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 276.

naši mysli na určitý podnět. Penelhum ovšem upozorňuje, že tyto vášně nelze chápat tak, že vznikají pokaždé, když nám něco přinese potěšení či bolest. Zmiňuje, že i Hume nadále upřesňuje, že tyto vášně mnohdy vyvstávají z přirozeného podnětu či instinktu, které jsou naprosto nevypočitatelné. Právě tento fakt je činí jedinečnými.⁹⁰

Přímé vášně třídí Hume do dvojic, ve kterých vždy jedna z vášní přináší potěšení a druhá bolest. Tyto páry Baillie nazývá „hédonickými protiklady“. Baillie uvádí tyto příklady přímých vášní. Když náhle pocítíme potěšení či bolest, prožijeme díky tomu radost či žal. Jestliže máme vyhlídky, u kterých věříme, že jsou možné, nebo naopak nemožné, zažijeme naději nebo strach v závislosti na pravděpodobnosti výsledku. Tato dvojice protikladů je určitou formou radosti a žalu, která mezi těmito dvěma vášněmi kolísá. Když naopak přemýšlíme o situaci, která by mohla nastat a přinesla by nám potěšení nebo bolest, vyvstanou vášně, jako je touha nebo naopak averze. Děje se tak bez účasti určité idey. Jedná se pouze o možnou vyhlídku. Tímto se také touha a odpor vymykají běžným přímým vášním.⁹¹ Penelhum dodává, že touha a averze jsou základními determinanty lidského chování, nesmíme je tedy ve výčtu přímých vášní opomíjet. Zároveň upozorňuje, že pod touto dvojicí vášní nemá Hume na mysli fyzické lidské touhy, ale že se v tomto případě jedná například o obecnou touhu po dobru či naopak averzi ke zlu.⁹²

O nepřímých vášních mluví Hume takto: „*Nepřímé například pochází ze stejných principů, ale spojením jiných vlastností.*“⁹³ Co si pod tímto představít? Důraz zde klade na vlastnosti či lépe řečeno kvality, jak uvádí Anzenbacher. Tyto kvality v nás zprostředkovaně vyvolávají odpovídající pocity. Dle Anzenbachera se jedná se o tzv. vztah tří členů, tedy o vztah mého Já k nějaké osobě na základě určité kvality, jež je této osobě vlastní.⁹⁴

⁹⁰ PENELHUM, Terence. Hume's Moral Psychology. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 238–269.

⁹¹ BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 37.

⁹² PENELHUM, Terence. Hume's Moral Psychology. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 238–269.

⁹³ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 276.

⁹⁴ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, s. 27.

Hume na podporu klasifikace vášní uvádí konkrétní případy, přesto sám není přesvědčen o jejich přesném vymezení. „*Mohu jen obecně poznamenat, že za nepřímými vášněmi chápů hrdost, pokoru, ctižádost, marnivost, lásku, nenávisť, závist, soucit, zlomyslnost, štědrost s jejich přívrženci. Za přímými vášněmi pak touhu, nechuť, smutek, radost, naději, strach, beznaděj a bezpečí.*“⁹⁵ Anzenbacher stanovuje dva páry „hédonicky protikladných“⁹⁶ nepřímých vášní. Prvním je dvojice hrdost–pokora, ve které Já jako osoba vzbuzují na základě určitých kvalit libost či nelibost. Druhým párem jsou láska–nenávisť, v tomto případě se jedná o druhou osobu, která ve mně na základě určitých kvalit vzbuzuje libost či nelibost.⁹⁷ V Humově nejistotě vymezení vášní nás utvrzuje i Baillie. Hume například stanovuje přímé vášně, které pochází ze základních psychologických impulsů vůči druhým osobám. Uvádí například touhu po trestu pro naše nepřátele či štěstí pro naše přátele, hlad či touhu. Ovšem, jak Baillie upozorňuje, v seznamu nepřímých vášní následovně uvádí vztek a blahovůli, kterou spojuje také s potrestáním nepřátel, či štěstím přátel.⁹⁸

Cohonová považuje vášně za impresy bez jakéhokoli kognitivního charakteru. Proti tomuto tvrzení vystupuje Baierová, která naopak říká, že vášně jsou plně kognitivního charakteru. Doplnuje, že je to především případ nepřímých vášní, které odkazují na velké množství věcí mimo sebe samé. Dle Baierové odkazují na svůj objekt zájmu a na svou příčinu.⁹⁹

Ať jsou vášně plně kognitivního charakteru či nikoli, jsou motivem naší vůle a tím pádem mají i dopad na naše jednání. Jak zmiňuje Baillie, touha vyvstává z dobra a averze ze zla. S těmito výstupy následně pracuje vůle, která podporuje či naopak zastavuje jednání těla či mysli za účelem dobra či popření zla.¹⁰⁰

⁹⁵ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 276–277.

⁹⁶ Převzato od Baillieho. In: BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 37.

⁹⁷ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, s. 27.

⁹⁸ BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 37.

⁹⁹ COHON, Rachel. On an Unorthodox Account of Hume's Moral Psychology. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 2, November 1994, s. 179–194.

¹⁰⁰ BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 37–38.

4.2.2 Vášně mírné a prudké

V Humově teorii vášní nalezneme další možné dělení vášní a to na mírné a prudké vášně. V *Treatise* uvádí: „Prvního druhu je smysl pro krásu a ohavnost v jednání, kompozici a ve vnějších objektech. Druhé jsou vášně lásky a nenávisti, smutku a radosti, hrdosti a pokory.“¹⁰¹ Toto dělení Hume vytvořil na základě síly vášní motivovat naše jednání. Pokud tedy mluví o mírných vášních, má tím na mysli vášně s mírným vlivem na naše jednání, pokud mluví o prudkých vášních, hovoří zde o vášních s výraznějším vlivem na naše jednání, jak upozorňuje Radcliffová.¹⁰² Humovo rozdělení vášní není snadné upřesnit i vášně striktně rozlišit. Sám zmiňuje: „Ve filosofii není choulostivější úvahy, než této o příčinách a účincích mírných a prudkých vášní.“¹⁰³ A pokračuje: „Toto dělení je daleko od přesnosti (...) zatímco tyto jiné impresy, řádně nazvané vášněmi, se mohou rozložit do tak slabého citu až se mohou stát, do jisté míry, nepostřehnutelnými.“¹⁰⁴ Tvrdí, že tyto vášně se projevují natolik mírně a klidně, že nejsou poznatelné přímým pocitem či smyslovým jevem, ale poznáme je často až podle jejich účinku.¹⁰⁵ Před tímto případem varuje i Shaw. Samostatného faktoru touhy jsme si vědomi většinou pouze v případech, kdy jednáme pod velmi silným vlivem emocí. Ve většině případů ale jednáme chladně a rozvážně, například když vykonáváme rutinní či jednoduchou činnost, a v těchto případech si přítomnost pocitů a touhy neuvědomujeme. Měli bychom se o toto uvědomění pokusit metodou introspekce, a to pokaždé když jednáme.¹⁰⁶ Penelhum dodává, že je také důležité rozlišit, zda se jedná o prudkost vášně, která je dílem její vlastní pociťované intenzity, či zda se jedná o sílu vášně, která se týká toho, jaký má vašeň vliv na naše volby a jednání. Jako příklad uvádí, že člověk dychtí po moučníku, ale nedá si ho, jelikož chce zůstat štíhlý. Toto vítězství se zdá být vítězstvím rozumu nad vášní, ale ve skutečnosti vyhrála síla

¹⁰¹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 276.

¹⁰² RADCLIFFE, Elizabeth S. Hume on the Generation of Motives: Why Beliefs Alone Never Motivate. In: *Hume Studies*. Volume XXV, Number 1 and 2, April/November 1999, s. 101–122.

¹⁰³ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 418.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 276.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 417.

¹⁰⁶ SHAW, Daniel. Hume's Theory of Motivation. In: *Hume Studies*. Volume XV, Number 1, April 1989, s. 163–183.

klidné vášně nad prudkou vášní.¹⁰⁷

4.2.3 Morální soudy jako motivy vášní

Pro úplnost motivů lidského jednání je nutné zmínit i morální soudy, které Hume považuje za původce vášní. Jsou zde uvedeny jen velmi krátce, jelikož hlavními činiteli lidského jednání jsou v Humově filosofii právě vášně. V souvislosti s morálními soudy je také dalším příkladem Humova vymezení se proti racionalismu.

Mravní úsudek ovlivňuje jednání člověka v tom smyslu, že určuje správnost či špatnost dané situace. Dokáže na tomto základě rozlišit ctnostné konání od neřestného a díky tomu motivovat člověka k jednání či stranění se této situace.¹⁰⁸ Jak je toho mravní úsudek na rozdíl od rozumu schopný? Odpověď je nasnadě: „*Poněvadž mají mravy vliv na činy a afekty, nemohou být odvozeny z rozumu; a to protože rozum samotný, jak jsme již dokázali, nemůže mít nikdy takový vliv. Mravy vyvolávají vášně a vytváří nebo zabraňují činům. Rozum sám je, v tomto případě, zcela bezmocný. Pravidla morálky nejsou tedy závěry našeho rozumu.*“¹⁰⁹ Povšimněme si, že opět vylučuje roli rozumu z morálních soudů. V mravech dokonce vidí hlavní motiv jednání, který považuje za příčinu vášní. Bilasová dodává, že morální hodnocení není založeno na faktech a skutečných stavech věcí, ale je hodnotovým soudem, který jednání schvaluje nebo odsuzuje.¹¹⁰ Z tohoto důvodu nemůže být morálka založena na rozumu. Dle Cohonové, se tímto Hume vymezil proti dvěma hlavním pilířům racionalistické etiky. Proti názoru, že mravní vlastnosti člověka jsou odhalitelné rozumem, a proti tvrzení, že morální dobro je záležitostí rozumu, kdežto morální zlo nikoli.¹¹¹

Morální soudy jako motivy vášní tedy dokazují, že Hume svou morálku nezakládá na rozumu, ale na vášních.

¹⁰⁷ PENELHUM, Terence. Hume's Moral Psychology. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 238–269.

¹⁰⁸ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 2.

¹⁰⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 457.

¹¹⁰ BILASOVÁ, Viera. David Hume (1711–1776). In: REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 263–270.

¹¹¹ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

4.3 Rozpor mezi vášněmi a rozumem

Ať se přikloníme ke klasické interpretaci či uznáme roli rozumu v procesu motivace lidského jednání, je nutné vyřešit problém týkající se samotného vztahu rozumu a vášní. Je možné, aby byl rozum natolik průbojný, že by se mohl dostat do přímého konfliktu s vášněmi? Pokud ano, je směřodatným činitelem lidského jednání rozum nebo vášně? Kdo má v tomto souboji výsledné právo veta?

Dle Cohonové i Baierové je nemožné, aby se rozum dostal do konfliktu s vášněmi. Cohonová se přiklání k tvrzení, že jelikož je funkce rozumu pouze pomocná, je tedy na vedlejší koleji, i co se týče rozhodnutí vášní. Říká, že rozum nemůže hodnotit a zamítnout vašeň jen proto, že není dle jeho představ, a také nemůže vašeň donutit, aby působila proti svému vlastnímu působení, jelikož nemá žádný přístup k vůli.¹¹² Baierová naopak vylučuje spor vášní s rozumem z toho důvodu, že víra jako výtvar rozumu se stala součástí vášní. Upevňuje tak na rozdíl od Cohonové pozici rozumu mezi vášněmi. Přesněji Baierová uvádí, že víra jako produkt rozumu zapřičiňuje vášně a opatřuje je jejich identitou. I vášně jsou někdy příčinou víry a to tak, že přeměňují méně živé ideje na živější.¹¹³ Říká: „*Od té doby, co vášně začlenily vliv rozumu, co předpokládají víru, byly by ve sporu pouze sami se sebou, pokud by se pokoušely vzdorovat vlivu víry.*“¹¹⁴

Radcliffová k těmto názorům dodává Humův argument, který zní: „... vášně neodkazují na nic mimo sebe.“¹¹⁵ Přesněji vášně neodkazují na žádný předmět okolo sebe, protože vychází z přímých smyslových impresí, zatímco rozum pracuje pouze s idejemi odvozenými z těchto impresí. Jak Hume dodává ve své eseji *O normě vkusu*: „*Ale ne všechna rozhodnutí rozumu jsou správná, protože odkazují na něco mimo sebe.*“¹¹⁶ A jelikož odkazují na vnější svět, nejsme s to s jistotou poznat jejich existenci. Hume v *Treatise* zmiňuje, že vašeň ani jakýkoli jiný afekt nemůže být v rozporu s rozumem, jelikož neodkazuje na žádnou skutečnou věc, ve smyslu

¹¹² COHON, Rachel. On an Unorthodox Account of Hume's Moral Psychology. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 2, November 1994, s. 179–194.

¹¹³ Tamtéž, s. 183.

¹¹⁴ BAIER, Annette. *A progress of sentiments: reflections on Hume's Treatise*. London, 1994, s. 159.

¹¹⁵ RADCLIFFE, Elizabeth S. Hume on the Generation of Motives: Why Beliefs Alone Never Motivate. In: *Hume Studies*. Volume XXV, Number 1 and 2, April/November 1999, s. 101–122, s. 110.

¹¹⁶ HUME, David. *O normě vkusu*. In: *Aluze: Revue pro literaturu, filozofii a jiné*. Olomouc, 2002, č. 2, s. 82–91, s. 83.

prokázání existence vnějšího objektu. Naše emoce neobsahují pravdivostní hodnotu.¹¹⁷ Nejedná se o logické tvrzení, ale o faktické tvrzení, které nepodléhá rozumu, ale zkušenosti. Z tohoto Radcliffová vyvozuje, že se tak nemůže stát, že by se vášně a rozum dostaly do sporu. Jedná se o jiné oblasti zájmu. Ovšem dodává hypotetickou situaci, za které by byl spor rozumu a vášně možný. K této situaci by došlo za podmínky, že víra by byla motivem vůle za toho předpokladu, že by stejně jako rozum pracovala s věcmi okolo sebe. V tomto případě by se účinkům víry nevyhnula ani vůle a mělo by to vliv na lidské jednání. Pokud by se tak stalo, Humův argument by ztratil svou základnu a stejně tak by s ním částečně ztratilo oporu i tvrzení, že rozum nemůže být motivem jednání. Tím pádem by byl logicky možný i spor rozumu a vášní, jelikož by se jejich pole působnosti překrývala.¹¹⁸

Hume v *Treatise* uvádí dva krajní případy, kdy může vzniknout rozpor mezi vášněmi a rozumem jako důsledek iniciativy vášně. Jako první příklad uvádí situaci, kdy „*vášně jako naděje či obava, žal či radost, zoufalství či bezpečnost, je založena na domněnce existence objektů, které ve skutečnosti neexistují*“¹¹⁹. Druhý případ nastane, pokud „*užíváme nějakou vášně v rámci určitého jednání, zvolíme si prostředky, které jsou ale nedostačující pro navrhovaný konec a tak oklameme sami sebe v našem úsudku o příčinách a účincích*“¹²⁰. Hume zdůrazňuje, že „*... toto není vášně, správně řečeno, která je neracionální, ale úsudek*“¹²¹. Od toho je tu právě rozum, který na neexistenci věci či na klamný úsudek upozorní, dodává Mackie.¹²² Jak dodává MacIntyre, rozum je zde od toho „*aby byl průvodcem našich činů*“¹²³.

¹¹⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 415.

¹¹⁸ RADCLIFFE, Elizabeth S. Hume on the Generation of Motives: Why Beliefs Alone Never Motivate. In: *Hume Studies*. Volume XXV, Number 1 and 2, April/November 1999, s. 101–122.

¹¹⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 416.

¹²⁰ Tamtéž, s. 416.

¹²¹ Tamtéž, s. 416.

¹²² MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 2.

¹²³ MACINTYRE, Alasdair. *A short history of ethics*. New York: Routledge, 1993, s. 169.

4.4 Pojetí víry v rámci motivace lidského jednání

V souvislosti s rozumem a jeho rolí v morálním jednání vyvstává pojem víry. Je nutné zmínit, že se jedná o víru ve významu přesvědčení o něčem, nikoli o víru náboženskou. Pokusíme se nahlédnout její princip a podstatu v rámci Humovy teorie motivace.

Víra hraje důležitou roli v procesu motivace lidského jednání, jelikož nám zprostředkovává hypotetickou jistotu o existenci vnějších předmětů a také je původcem zvyku. Dle Röda je tato víra tzv. bytostným neracionálním vědomím, které vysvětluje naše vědomí objektivitu. Toto neracionální vědomí není založeno na úvaze, ale vzniká za jistých podmínek spontánně.¹²⁴ Hume upozorňuje, že neexistuje jednotná definice víry, jelikož každý člověk si je víry vědom.¹²⁵ Ve *Zkoumání o lidském rozumu* uvádí: „Říkám tedy, že víra ve skutečnost není nic než představující pojetí předmětu živější, působivější, silnější, neochvějnější a pravidelnější než to, jehož kdy může dosáhnout samotná obraznost.“¹²⁶ Röd dodává, že víra spočívá v živosti představy, v tom, jak si věci představujeme.¹²⁷

V *Treatise* píše: „Víra je živějším a silnějším pojetím idey, způsobená jejím vztahem k přítomné impresi.“¹²⁸ Základní složkou víry je tedy idea předmětu, která díky emocionálnímu rozpoložení mysli získá na živosti. Toto rozpoložení vzniká právě na základě vztahu k danému předmětu. Hume zde vznáší otázku, zda je ale naše mysl schopná vytvořit i předměty, kterým nevěříme. Záhy na ni odpovídá tak, že rozdíl mezi jednoduchou představou existence předmětu a vírou v něj spočívá ve způsobu, jakým si předmět představujeme. Víra rozlišuje mezi představou, se kterou souhlasíme, a představou, se kterou nesouhlasíme. Pozměnění představy předmětu je možné pouze změnou intenzity jeho síly a živosti. Jakákoli jiná změna by zapříčinila vznik jiného předmětu než původního. Toto je například příklad určitého odstínu barvy. Pokud zesílíme jeho barevnou intenzitu, bude se jednat o stále stejný odstín, pokud ovšem přidáme jen nepatrně bílé barvy, vznikne nám jiný odstín. Víra má schopnost

¹²⁴ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 407.

¹²⁵ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 80.

¹²⁶ Tamtéž, s. 80.

¹²⁷ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 407.

¹²⁸ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 103.

obměňovat idey pouze na základě jejich intenzity, může obměňovat způsob, jakým si určitý předmět představujeme, nikoli ideu tohoto předmětu.¹²⁹ Na základě této myšlenky Hume definuje víru jako „živoucí ideu, která je příslušná nebo přidružená přítomné impresi“¹³⁰. Přidruženost dané impresi je zde tedy velmi důležitá. Hume dále píše: „Z toho tedy plyne, že rozdíl mezi výmyslem a vírou ve skutečnost spočívá v určitém prožitku či pocitu (...) Musí být vyvolán naší přirozeností, jako všechny ostatní pocity, a musí povstávat z konkrétní situace, do které je mysl postavena v tom či onom okamžiku.“¹³¹

Tedy pokud na základě představivosti odvozujeme předmět z jiného předmětu, musí být vždy zastoupen impresí či ideou, tedy smysly nebo pamětí, aby mohl být považován za základ usuzování. Rozum nás nemůže přesvědčit o existenci předmětu, který vyplynul z jiného zdroje.¹³² Hume upozorňuje také na to, že ve chvíli, kdy se nám určitá impresie zpřítomňuje, nejenže přenáší mysl k souvisejícím myšlenkám, ale také oznamuje podíl její síly a živosti. Intenzita impresie je vždy ovlivněna aktuálním rozpoložením mysli. Přítomná impresie sama o sobě nemá sílu a působivost. Víra, která tuto impresi doprovází, vyvstává ihned, bez jakékoli nové činnosti rozumu nebo představivosti. Říká: „Tak teď nazýváme každou věc zvykem, který vzniká opakováním minulosti, bez jakýchkoli nových usuzování či závěrů, můžeme to ustanovit spolehlivou jistotou, že veškerá víra, která následuje při každé přítomné impresi, je odvozena právě z tohoto zdroje.“¹³³ Hume tak zastává názor, že víra vzniká díky principu opakování minulosti, tedy na základě zvyku.¹³⁴

Víra je jediným možným nástrojem našeho uchopení reality a dějů okolo nás. Odpověď na otázku, zda je určena rozumem, je velice sporná. Dle Röda vzniká spontánně za určitých podmínek,¹³⁵ dle Baierové je produktem příčinného a demonstrativního usuzování, to jest produktem rozumu.¹³⁶ Hume ji považuje

¹²⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 94–96.

¹³⁰ Tamtéž, s. 96.

¹³¹ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 79.

¹³² HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 97.

¹³³ Tamtéž, s. 102.

¹³⁴ Tamtéž, s. 98–102.

¹³⁵ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 407.

¹³⁶ COHON, Rachel. On an Unorthodox Account of Hume's Moral Psychology. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 2, November 1994, s. 179–194.

za produkt zvyku.¹³⁷ Dovolila bych navrhnout jakési kompromisní řešení. Víra vzniká za určitých podmínek na základě zkušenosti a zvyku, které jsou koordinovány rozumem.

4.5 Humova teze

Humova teze či Humův zákon je označení pro tvrzení, které vylučuje vyvozování normativních výroků z faktuálních. Dle toho také Kolář se Svobodou užívají název „*problém vztahu faktuálního a normativního*“.¹³⁸ V angličtině nalezneme tento vztah pod názvem „*is-ought problem*“.¹³⁹ Nuyen považuje tuto problematiku za významný pilíř Humovy filosofie.¹⁴⁰

Humova teze se týká vztahu mezi tím, co skutečně „je“, a tím, co by „mělo být“. Spočívá především v otázce, zda lze mravní soudy odvodit z faktuálních tvrzení.¹⁴¹ Hume v *Treatise* uvádí: „*V každém systému morálky, se kterým jsem se doposud setkal, jsem si vždy povšiml, že jeho autor po nějakou dobu postupuje běžnými úvahami (...) když pojednou jsem překvapen zjištěním, že namísto běžných spon výroků jako „je“ a „není“ se nesetkávám s žádným výrokem, který by nebyl spjat pomocí „má být“ nebo „nemá být.*“¹⁴² Kolář a Svoboda upozorňují, že tato změna je pro Huma zásadní a nachází v ní velký nedostatek všech dosavadních systémů etiky.¹⁴³ MacIntyre zdůrazňuje, že celé toto tvrzení je vystavěno na pochybnosti, namísto toho, aby bylo ve formě pozitivního výroku. Hume se dokonce dále ptá, jak může být tento nový vztah odvozen z nových vztahů, od něho tak odlišných. Ve formě tvrzení nalezneme tento vztah později u Kanta, který požaduje, aby nebyl morální zákon odvozován z výroků o lidském štěstí či o boží vůli.¹⁴⁴

¹³⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 102.

¹³⁸ KOLÁŘ, Petr; SVOBODA, Vladimír. *Logika a etika: úvod do metaetiky*. Praha: FILOSOFIA, 1997, s. 153.

¹³⁹ NUYEN, A. T. David Hume on Reason, Passions and Morals. In: *HumeStudies*. Volume X, Number 1, April 1984, s. 26–45, s. 26.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 26.

¹⁴¹ KOLÁŘ, Petr; SVOBODA, Vladimír. *Logika a etika: úvod do metaetiky*. Praha: FILOSOFIA, 1997, s. 153.

¹⁴² Tamtéž, s. 154.

¹⁴³ Tamtéž, s. 153.

¹⁴⁴ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 74.

Kolář se Svobodou aplikují tento problém na Humovo dělení lidských psychických procesů. Jedná se o přesvědčení na jedné straně a touhy na straně druhé. Přesvědčení vytváří naši představu o světě, jaký je nebo není. Dala by se přirovnat k rovině „is“. Tato přesvědčení odpovídají, nebo neodpovídají skutečnosti. Nalezneme u nich pravdivostní hodnotu. Touhy naopak vyjadřují, jaký svět „má“ nebo „nemá být“. Nelze u nich mluvit o pravdivosti či nepravdivosti. Zastávají rovinu „ought“. Lidské motivy jsou podmíněny touhami, nikoli přesvědčeními. Z toho vzniká závažné dilema, na které Kolář se Svobodou upozorňují. Toto dilema zní: „... vyjadřují naše mravní soudy spíše přesvědčení, anebo spíše touhy?“¹⁴⁵ Jestliže se postavíme na stranu přesvědčení, je možná racionální diskuze v rámci morálky, ovšem jelikož přesvědčení nejsou motivem vůle, k praktické aplikaci již nedojde. V druhém případě, touhy motivují lidské jednání, ale již nedochází k racionální diskuzi. Kolář se Svobodou toto dilema zakončují tím, že buďto mají mravní soudy praktický význam, nebo jsou racionálně uchopitelné, nikdy však nemají tyto vlastnosti zároveň.¹⁴⁶

MacIntyre dodává, že je již prvotní chyba přemýšlet o tomto vztahu z hlediska logiky. I Kolář se Svobodou ho aplikují na psychické stavy naší mysli. MacIntyre dokonce zmiňuje, že někteří morální filosofové považují tento vztah, že z faktických premis nevyplývá žádný morální závěr, za elementární logickou pravdu, kterou zakládají na tvrzení, že z faktických premis nemůže vzniknout závěr, který by obsahoval něco, co není obsaženo v premisách. MacIntyre se o tomto tvrzení vyjadřuje jako o „scholastické frázi“, kterou je možno aplikovat pouze na aristotelský sylogismus.¹⁴⁷

Jastrzemska na tuto problematiku nahlíží z jiného úhlu. Upozorňuje, že odvození z toho, co je, k tomu, co má být, je většinou špatně interpretováno a dokonce bývá přeceňováno. Tvrdí, že Humovým hlavním záměrem u tohoto výroku bylo vymezení se proti racionalismu. Tímto rozlišením a ustanovením nové roviny, která se vyznačuje tím, co má být, Hume vytvořil pouze nový vztah, který nelze pojmout rozumem.¹⁴⁸ Toto tvrzení by korespondovalo se snahou,

¹⁴⁵ KOLÁŘ, Petr; SVOBODA, Vladimír. *Logika a etika: úvod do metaetiky*. Praha: FILOSOFIA, 1997, s. 156.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 156.

¹⁴⁷ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 74.

¹⁴⁸ JASTRZEMBSKÁ, Zdeňka. Naturalismus Davida Huma. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 35–41.

která prolíná veškerou Humovu filosofií, tedy se snahou vymezení se proti tradičním racionalistům, jako byli například Descartes, Pascal, Spinoza nebo Leibniz.¹⁴⁹

Dle Mackieho není Humova teze podstatnou částí jeho etiky, dokonce ji považuje za dodatečně dopsanou. Humovi se pravděpodobně hodilo, že vyvrací naprosto všechny předešlé morální systémy.¹⁵⁰ Přeci jen je zvláštní fakt, že této myšlence věnoval pouze jedno místo v *Treatise*, přestože se jedná o velmi obsáhlé dílo. Nelze ale snižovat hodnotu této teze, která byla klíčová pro etiku 20. století, zvláště pak pro metaetiku¹⁵¹ a dodnes vzbuzuje pozornost mezi morálními filosofy.

---

¹⁴⁹ CORETH, Emerich; SCHÖNDORF, Harald. *Filosofie 17. a 18. století*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2000. s. 5–6.

¹⁵⁰ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 61–63.

¹⁵¹ KOLÁŘ, Petr; SVOBODA, Vladimír. *Logika a etika: úvod do metaetiky*. Praha: FILOSOFIA, 1997. s. 26.

5 MORÁLNÍ EPISTEMOLOGIE

Hlavním cílem morální epistemologie je odhalit, jak jsme schopni rozeznat dobro od zla. Zjistit jakým způsobem jsme schopni určit, že je něco morálně správné nebo špatné. Nejdříve se ale pozastavíme u možných autorů, jejichž filosofie mohla podnítit Humovy myšlenky. Humův filosofický systém je velmi rozsáhlý, stejně tak i oblast morální epistemologie. Existuje mnoho spekulací o tom, pod jaký myšlenkový směr lze jeho filosofii zařadit. Parusniková upozorňuje, že Humovo myšlení je natolik komplexní, že lze jen stěží mluvit pouze o jednom směru. Humemá to privilegium, že i po několika staletích neexistuje společný názor na jeho filosofii jako celek. Jeho dílo obsahuje mnoho rozporů a je tak velmi složité se v něm orientovat. „*Je tedy snadné najít v Humovi kteroukoli filosofii; nebo, postavením jedněch tvrzení proti druhým, vůbec žádnou.*“¹⁵²

5.1 Možná inspirace Humova díla

Kail zmiňuje dopis, který Hume zaslal svému příteli roku 1737. Hume v něm uvádí čtyři hlavní autory, kteří by mohli být inspirací pro jeho dílo *Treatise*. Jsou to Malebranche a jeho dílo *Recherche de la Vérité*, Berkeley a jeho *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*, Bayle a některé metafyzické články z jeho díla *Dictionnaire historique et critique* a Descartesovy *Meditations*. Dále v dopise zdůrazňuje, že převážná část jeho myšlenek téměř nezávisí na filosofických systémech, a jejich platnost a sílu je schopen člověk posoudit svým přirozeným smyslem.¹⁵³ Norton upozorňuje, že díky Humovu všeobecnému přehledu a sečtělosti nelze žádného určitého filozofa považovat za klíč k jeho myšlení.¹⁵⁴ V díle *Treatise* nalezneme známky vlivu mnoha filozofů, jako jsou Arnauld, Hobbes, Mandeville, Butler, Boyle, Pascal, Samuel Clark a další.¹⁵⁵

Za tři hlavní osobnosti, které nejsou zmíněny v dopise, a ovlivnili pravděpodobně Humovu filosofii, jsou považováni Hutcheson, Locke

¹⁵² PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 17–34, s. 25.

¹⁵³ KAIL, P. J. E. David Hume. In: SHAND, John. *Central Works of Philosophy: The seventeenth and eighteenth centuries*. Chesham [U.K.]: Acumen, 2005, s. 167–192.

¹⁵⁴ NORTON, David Fate. An Introduction to Hume's Thought. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 1–39.

¹⁵⁵ KAIL, P. J. E. David Hume. In: SHAND, John. *Central Works of Philosophy: The seventeenth and eighteenth centuries*. Chesham [U.K.]: Acumen, 2005, s. 167–192.

a Newton.¹⁵⁶ Právě k Hutchesonovi jako hlavnímu inspirátorovi Humovy filosofie se přiklání i Moural s odkazem na Smitha.¹⁵⁷ Roku 1725 vydal Francis Hutcheson spisy *Inquiry into the Original of our Ideas of Beauty and Virtue* a roku 1728 pak *Essay on the Nature and Conduct of the Passions and Affections* s dodatkem *Illustration upon the Moral Sense*. Toto dílo mělo Huma inspirovat v mravní a estetické oblasti.¹⁵⁸ Nelze opomenout vrcholné dílo Francise Hutchesona, *A System of Moral Philosophy*, které pravděpodobně z velké části ovlivnilo Humovu etiku.¹⁵⁹

Dle Kaila je však vliv těchto osobností přeceňován. Tvrdí, že v případě Newtona, kterého Hume často zmiňuje i s klasickými newtonovskými frázemi ve svém díle, se jedná o naprosto standardní jev dané doby. Vědecká obec spolu často komunikovala a vzájemně přejímala výrazy. Větší význam pak Kail přikládá Lockovi, ovšem ani ten bychom neměli přeceňovat. Lockova diskuze s Humem o původu idey moci byla zařazena až do doslovu *Treatise*. Krom toho Humovy sekundární kvality měly blíže konceptu Malebranche a Bayla než k Lockovu konceptu. Co se týče Hutchesonova vlivu, Kail tvrdí, že i ten byl zveličen, a to právě výše zmíněným Smithem.¹⁶⁰

5.2 Metoda morální filosofie

Humovou ambicí bylo stát se Newtonem věd o člověku.¹⁶¹ Newton byl jeho velkou inspirací a v rámci vytvoření nové metodologie věd o člověku se obrací k jeho přírodovědeckým metodám. Přestože je Kail k tomuto tématu skeptický¹⁶², určité analogie jsou nesporné. Passmore uvádí dvě oblasti Newtonova vlivu. První oblastí je Humova teorie poznání, především zákony asociace, které jsou založeny na stejné bázi jako Newtonovy zákony přitažlivosti přírodních těles. I Novotný upozorňuje, že Humovo velmi zjednodušené pojetí psychických

¹⁵⁶ KAIL, P. J. E. David Hume. In: SHAND, John. *Central Works of Philosophy: The seventeenth and eighteenth centuries*. Chesham [U.K.]: Acumen, 2005, s. 167–192.

¹⁵⁷ MOURAL, Josef. Studie k filozofii Davida Huma. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1988, roč. 36, č. 4, s. 564–585.

¹⁵⁸ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 574.

¹⁵⁹ BROADIE, Alexander. Scottish Philosophy in the 18th Century. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2013 edition [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/scottish-18th/>.

¹⁶⁰ KAIL, P. J. E. David Hume. In: SHAND, John. *Central Works of Philosophy: The seventeenth and eighteenth centuries*. Chesham [U.K.]: Acumen, 2005, s. 167–192.

¹⁶¹ PASSMORE, J. A. *Hume's Intentions*. New York: Cambridge University Press, 2013, s. 43.

¹⁶² Viz kapitola 5, podkapitola 5.1.

mechanismů, smřštěné do základních asociačních pravidel, je až nápadně podobné Newtonově gravitační teorii.¹⁶³ Druhá oblast, kterou Passmore uvádí, se týká Humovy morální filosofie.¹⁶⁴ Schliesser dodává, že společným prvkem je již experimentální metoda, kterou oba vědci užívají.¹⁶⁵ Hume říká, že použije metodu pozorování pro odhalení vlastností věcí, které v nás vyvolávají libost a nelibost. Zmiňuje se o tom ve *Zkoumání o zásadách mravnosti*: „Jediným předmětem rozumování jest, objeviti na obou stranách ty okolnosti, které těm vlastnostem jsou společny; pozorovati tu zvláštnost, ve které shodují se vlastnosti úctyhodné s jedné a vlastnosti hanyhodné s druhé strany; a odtud pak proniknouti ku základům ethiky, a nalézti ony všeobecné zásady, od nichž veškerá hana neb pochvala nejposléze vychází.“¹⁶⁶

Passmore navíc dodává, že když si dosadíme Newtonovu terminologii do Humovy morální teorie, je vše jasnější a smysluplnější. Udává příklad na „Newtonově hlavním pravidle filosofování“, jak ho Hume sám nazval. Říká: „Vlastnosti těles, které nelze ani zesílit ani zeslabit a které náležejí všem tělesům, na kterých lze provést experiment, mají být pokládány za obecné vlastnosti všech těles.“¹⁶⁷ Přestože je Hume odpůrce generalizace, souhlasí s tímto zákonem a aplikuje ho na svou morální filosofii.¹⁶⁸ Ve *Zkoumání o zásadách mravnosti* tak Hume říká: „Srovnávat se úplně s pravidly filosofie, ano i prostého rozumu, že shledá-li se, že zásada nějaká jeví velikou moc a účinnost v jednom případě, přisuzujeme jí stejnou účinnost ve případech podobných. U Newtona jest to docela hlavním pravidlem filosofování.“¹⁶⁹

Parusniková upozorňuje, že Humova skeptická pozice vede k omezení předmětu jeho filosofie. Vylučuje pozici metafyziky a veškerou normativnost a omezuje se tím na psychologii se záměrem zkoumat duševní pochody a na sociální antropologii v rámci

¹⁶³ NOVOTNÝ, Zdeněk. Teorie idejí Davida Huma. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství AV ČR, 2008, roč. 56, č. 2, s. 185–198.

¹⁶⁴ PASSMORE, J.A. *Hume's Intentions*. New York: Cambridge University Press, 2013, s. 43.

¹⁶⁵ SCHLIESSER, Eric. Hume's Newtonianism and Anti-Newtonianism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2008 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/win2008/entries/hume-newton/>.

¹⁶⁶ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 6–7.

¹⁶⁷ PASSMORE, J. A. *Hume's Intentions*. New York: Cambridge University Press, 2013, s. 43.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 44.

¹⁶⁹ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 38.

pozorování dění okolo nás.¹⁷⁰ To ovšem nesnižuje její kvality. Metoda jeho morální filosofie je tedy psychologická, což dokazuje následující výrok: „*Abychom dosáhli toho cíle, dáme se velmi prostou methodou: rozebereme tu spleť duševních vlastností, jež činí to, čemu v obecném životě říkáme Osobní hodnota; uvážíme každý rys ducha, jenž činí člověka předmětem buď úcty a lásky aneb nenávisti a opovržení; tolikéž každý návyk neb cit neb dar duševní, jímž, někomu jej přisuzujete, buď chválíme neb haníme, a jenž pokaždé bude ke chvále neb potupě povahy a mravů jeho.*“¹⁷¹ Baillie dokonce tvrdí, že „... *Treatise nebyla ve skutečnosti filosofie, ale raná forma empirické psychologie.*“¹⁷²

Dále Hume vymezuje cíl své filosofie, prozkoumat možnosti rozumu a citu v otázkách morálky. Říká: „*Je-li předchozí hypotéze přijata, bude nám nyní snadno rozhodnouti otázku, zprvu se naskytnuvší, o všeobecných zásadách mravnosti ... můžeme nyní vzíti ji na přetřes a zkoumati, jak dalece rozum neb cit při veškerém rozhodování o chvále nebo haně spolupůsobí.*“¹⁷³ V této souvislosti ovšem zdůrazňuje důležitou roli citu a upozorňuje, že morálku nelze zkoumat racionálním způsobem. Pokračuje: „*Položím však, že hypotéze ta je nesprávná; bude pak zapotřebí ohlédnouti se po nějaké jiné teorii, jež by uspokojovala; a troufám si tvrditi, že nenalezne se nikdy takové, pokud budeme rozum pokládati za jediný pramen mravnosti.*“¹⁷⁴ Důraz na cit vychází z jeho předpokladu, jak zmiňuje Bilasová, že člověku je přirozenější způsob myšlení, „*který je mu od přírody vlastní*“, nikoli způsob spojený s teorií, která vyžaduje racionální zdůvodnění. Dodává, že charakteristickým rysem Humovy filosofie je právě jeho snaha aplikovat etiku citu na všechny oblasti lidského života včetně vědy.¹⁷⁵

¹⁷⁰ PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Je „zdravý rozum“ zdravý – a je to rozum? Jak to vidí Hume. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství AV ČR, 2008, roč. 56, č. 2, s. 199–223.

¹⁷¹ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 6.

¹⁷² BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 9.

¹⁷³ Tamtéž, s. 124.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 126.

¹⁷⁵ BILASOVÁ, Viera. David Hume (1711–1776). In: REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 263–270.

5.2.1 Základní principy mravnosti

Hume aplikuje stejné principy na všechny oblasti své filosofie. Teorie poznání a morální filosofie jsou tak vystaveny na stejných základech. V úvodu třetí knihy *O mravech* píše: „...a naše uvažování týkající se mravů doloží vše, co bylo řečeno o porozumění a vášních.“¹⁷⁶ Jelikož vychází ze stejných základů jako u teorie poznání, vychází i z předpokladu, že naše mysl obsahuje pouze percepce a nic jiného. Říká: „...tento termín není o nic méně použitelný na tyto úsudky, kterými rozlišujeme mravní dobro a zlo, než kterákoli jiná operace mysli.“¹⁷⁷ Stanovením percepce, jako jediných obsahů mysli i v rámci morální filosofie, vyvstává otázka, zda rozlišujeme ctnost od neřesti na základě impresí, nebo idejí a na jakém základě jsme tedy schopni prohlásit jednání za chvályhodné či naopak hanyhodné.¹⁷⁸

Hume rozděluje filosofii na teoretickou a praktickou. Morálku řadí pod druhý druh a dodává, že jako taková není pod vlivem rozumu.¹⁷⁹ To, že naše jednání není záležitostí rozumu, jsme již prokázali v teorii motivace lidského jednání.¹⁸⁰ V záležitosti lidské morálky Hume rozumu opět přiřazuje pomocnou, leč důležitou roli. Vymezuje mu působnost v oblasti vztahů idejí a faktických okolností, stejně jak je tomu v jeho teorii poznání. „Rozum odhaluje pravdu či lež. Pravda nebo lež spočívá v souhlasu nebo nesouhlasu buď v rámci skutečných vztahů idejí, nebo skutečné existence faktických okolností.“¹⁸¹

Jestliže tedy rozum rozhoduje až v závěru našeho mravního uvažování a to pouze v otázkách pravdivosti, a jestliže vášeň naše jednání motivuje, ale spontánně, bez jakékoli mravní hodnoty, otázkou zůstává, kde tedy leží přirozené základy lidské morálky. Hume v *Treatise* odpovídá takto: „Tedy průběh této diskuze nás přivádí k závěru, že pokud ctnost a neřest není patrná pouze z rozumu, nebo srovnáváním idejí, musí být zapříčiněna prostřednictvím nějaké impresie či citu, abychom byli schopni určit rozdíl mezi nimi.“¹⁸² Škola dodává, že rozum samotný nemůže vyvolat mravní souhlas, toho je schopen pouze ve spolupráci s citem, který upřednostňuje morálně správné

¹⁷⁶ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 455.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 456.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 456.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 457.

¹⁸⁰ Viz kapitola 4, podkapitola 4.1.

¹⁸¹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 458.

¹⁸² Tamtéž, s. 470.

věci.¹⁸³ Za zdroj mravnosti Hume považuje jakýsi cit. Hledáním významu, v němž Hume tento pojem používal, se bude zabývat následující kapitola.

5.3 Teorie mravního smyslu

Za zdroj morálního souhlasu Hume považuje jakýsi vnitřní cit, nebo smysl.¹⁸⁴ Za hlavní teoretiky mravního smyslu jsou považováni Shaftesbury a Hutcheson.¹⁸⁵ Dle Cohonové z této emocionální etiky vychází právě Hume.¹⁸⁶ Moural vidí ve Francisu Hutchesonovi hlavní motiv veškeré Humovy filosofie.¹⁸⁷ Nejdříve se tedy zaměříme na Hutchesonovu teorii mravního smyslu a dále rozebereme pojem mravního smyslu u Huma.

5.3.1 Teorie mravního smyslu u F. Hutchesona

Hutcheson zakládá svou morální filosofii, stejně jako Hume, na pocitech libosti a nelibosti, dle kterých poté rozlišujeme mezi dobrem a zlem.¹⁸⁸ Ve svém díle *An Inquiry into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue* uvádí: „Morální dobro označuje, v tomto pojednání, myšlenku nějaké kvality vnímanou v jednání, která je zajištěna souhlasem a doprovázena touhou po štěstí činitele. Morální zlo označuje myšlenku opačné kvality, která je podnícena odmítnutím a nesouhlasem.“¹⁸⁹

Hutcheson v mnohém navazoval na Shaftesburyho. Sdílel s ním myšlenku jednoty etického a estetického citění. Podle Kivyho, tato jednotu pochází již z platónské tradice.¹⁹⁰ Hume je dalším pokračovatelem této myšlenky. Ve svém estetickém spise *O normě vkusu* například zmiňuje základní pravidla morálky, a naopak ve svých morálních spisech mluví i o vkusu téměř jako synonymu morálky. Hutcheson také

¹⁸³ ŠKOLA, J. Rejstřík ke spisu *Zkoumání o zásadách mravnosti*. HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 348.

¹⁸⁴ Viz kapitola 5, podkapitola 5.2.1.

¹⁸⁵ Bilasová mezi teoretiky mravního smyslu řadí ještě B. de Mandevilla. In: BILASOVÁ, Viera. David Hume (1711–1776). In: REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 263–270.

¹⁸⁶ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

¹⁸⁷ HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996, s. 10.

¹⁸⁸ GILL, Michael B. Fantastick Associations and Addictive General Rules: A Fundamental Difference between Hutcheson and Hume. In: *Hume Studies*. April 1996, Volume XXII, Number 1, April 1996, s. 23–48.

¹⁸⁹ HUTCHESON, Francis. *An Inquiry into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue*. London: Printed for D. Midwinter, A. Bettersworth, C. Hitch etc., 1738, s. 105.

¹⁹⁰ KIVY, Peter. *The seventh sense: Francis Hutcheson and eighteenth-century British aesthetics*. New York: Oxford University Press, 2003, s. 6.

rozvíjel Shaftesburyho teorii mravního smyslu. Tento smysl v Hutchesonově pojetí zahrnuje všechny rozhodnutí naší mysli, která jsou nezávislá na naší vůli.¹⁹¹ Za zdroje obsahu vědomí považuje smyslové počitky, reflexe a právě morální smysl. Díky tomuto smyslu jsou nám dány ideje dobra a zla, spravedlnosti a nespravedlnosti.¹⁹² Dokáže v nás vyvolat příjemný pocit, jedná-li se o ctnostný čin, a naopak nepříjemný pocit, když je skutek zlý. Nezáleží na tom, zda nám daný čin přináší užitek.¹⁹³ Tento mravní smysl pochází z myšlenky, že kromě základních lidských smyslů, existují „zvláštní vyšší“ smysly, které mají schopnost vnímat krásu a dobro. Mravní smysl doplňuje smysl pro krásu, jak bylo naznačeno výše.¹⁹⁴ Hutcheson v *Inquiry* píše: „*Předpokládejme dva lidi, ze kterých máme stejný užitek. Jeden nám slouží z nejzazší touhy po našem štěstí či z dobré vůle vůči nám, druhý z pohledu vlastního zájmu či z donucení. Oba jsou pro nás stejně užiteční a výhodní, přesto máme z každého naprosto odlišné pocity. Musíme mít pak jistě jiné percepce mravního jednání než pouze užitek, a to schopnost přijímat tyto percepce, které nazýváme mravním smyslem...*“¹⁹⁵

Hlavní rozdíl mezi základními pěti lidskými smysly, jakými jsou chuť, hmat, čich, zrak a sluch, a mravním smyslem spolu se smyslem pro krásu je ten, že základní smysly vycházejí z vnějších smyslových vjemů, kdežto zbylé dva jsou interní záležitostí lidského vědomí. Jak zmiňuje Mejerovskij, jejich specifickým znakem je především naprostá autonomie na jakýchkoli vlivech. Jedná se o „přírodní vlastnosti duše“¹⁹⁶. Remišová dodává, že Hutcheson se pokusil vyhnout jejich chápání jako apriorních forem naší mysli a na místo toho je považuje za imanentní složku lidského vědomí, jakousi předurčenou schopnost našeho ducha, za jakýsi trvalý instinkt.¹⁹⁷

Tím, že Hutcheson označil mravní smysl za autonomní složku našeho vědomí, vylučuje tím jakoukoli závislost na smyslových vjemech i rozumu. Uvádí, že naše

¹⁹¹ BROADIE, Alexander. Scottish Philosophy in the 18th Century. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2013 edition [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/scottish-18th/>.

¹⁹² RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 184–185.

¹⁹³ REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 257.

¹⁹⁴ MEJEROVSKIJ, Boris Vladimirovič. Angličtí moralisté 18. století: O "přírodě člověka". In: *Kultura v zrcadle dějin filozofie*. Praha: Mladá Fronta, 1982, s. 320–372.

¹⁹⁵ HUTCHESON, Francis. *An Inquiry into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue*. London: Printed for D. Midwinter, A. Bettersworth, C. Hitch etc., 1738, s. 113.

¹⁹⁶ MEJEROVSKIJ, Boris Vladimirovič. Angličtí moralisté 18. století: O "přírodě člověka". In: *Kultura v zrcadle dějin filozofie*. Praha: Mladá Fronta, 1982, s. 320–372.

¹⁹⁷ REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 257.

přirozené pohnutky jsou závislé na vzdálenosti od předmětu zájmu. Toto je případ sympatie, která se přibližováním k předmětu přímou úměrou zvětšuje.¹⁹⁸ Morální soudy jsou, nehledě na okolnosti, neměnné. Morální soud je nezávislý na kognitivní funkci rozumu. Rozlišuje to, co je, od toho, co není, kdežto morální smysl říká, co by mělo a nemělo být. Rozumu tak Hutcheson přisuzuje jedinou roli, a to určování vhodnosti prostředků k daným účelům.¹⁹⁹

Mravnímu smyslu přiřkl Hutcheson také specifickou vlastnost směřování k dobru a odrazování od špatného. Zlo není člověku přirozeně dáno, je pouze narušením požadavků všeobecné blahovůle. Například jde o nesprávně pochopenou sebelásku. Hutcheson přiřkl člověku přirozeně altruistickou povahu. Za nejvyšší ctnost považuje směřování k obecnému blahu.²⁰⁰ Právě altruismus vede k největšímu možnému užitku pro společnost. Mravní smysl představu obecného dobra podporuje, aniž by nastal rozpor s vlastním zájmem jednotlivce. *„Z toho důvodu, ten, kdo sleduje své vlastní zájmy, které se shodují se zájmy ostatních, a mnohem více ten, kdo prosazuje své vlastní dobro za cílem lépe sloužit Bohu a konat dobro ve prospěch lidstva, jedná nevinně, ale také počestně a ctnostně, v obou těchto případech je blahovůle ve shodě se sebeláskou, aby ho podnítila k jednání.“*²⁰¹ Právě blahovůle dohlíží na naše egoistické tendence. Díky ní jsou všechny afekty v mezích morálky a ve prospěch obecného blaha.²⁰² Způsob, jakým člověk směřuje k obecnému blahu, je pozvolný. Jak zmiňuje Röd, člověk se zaměřuje na omezené okruhy, které jsou pro něj představitelné a které k tomuto celku postupně vedou.²⁰³

¹⁹⁸ Stejnou vlastnost sympatií přisuzuje i Hume. Viz kapitola 5, podkapitola 5.4.

¹⁹⁹ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 185–186.

²⁰⁰ MEJEROVSKIJ, Boris Vladimirovič. Angličtí moralisté 18. století: O "přírodě člověka". In: *Kultura v zrcadle dějin filozofie*. Praha: Mladá Fronta, 1982, s. 320–372.

²⁰¹ HUTCHESON, Francis. *An Inquiry into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue*. London: Printed for D. Midwinter, A. Bettersworth, C. Hitch etc., 1738, s. 176.

²⁰² BROADIE, Alexander. Scottish Philosophy in the 18th Century. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2013 edition [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/scottish-18th/>.

²⁰³ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 184–185.

5.3.2 Teorie mravního smyslu u D. Huma

Nejdříve je nutné zodpovědět otázku, co si Hume pod pojmem mravní cit představuje. U Hutchesona je zřejmé, že má pod tímto pojmem na mysli počitek, který je stejně důležitý jako základní lidské smysly, pouze s jediným rozdílem, že nepochází z vnějších smyslových orgánů, ale z lidského nitra. U Huma toto tak jednoznačné není. Na prvních stranách *Zkoumání o zásadách mravnosti* uvádí: „*Konečný soud, který povahy a skutky prohlašuje za láskydůstojné neb ohavné, chvály neb hany hodné; ten soud, který vtiskuje jim pečeť cti neb hanby, souhlasu neb odsouzení, který činí mravnost zásadou činnou a ve ctnosti zakládá blaho, v neřesti pak neštěstí naše, tento konečný soud závisí asi na vnitřním nějakém smyslu neboli citu, jež příroda vštípila celému plemeni.*“²⁰⁴ Nebo v téže knize o něco dále: „*Ježto pak ctnost je účelem konečným a jest žádoucí sama sebou, bez platu a odměny, prostě kvůli bezprostřednímu uspokojení, jež poskytuje, jest nutno, aby tu byl cit nějaký, kterého se dotýká, jakýsi vkus niterný, neb jakkoli to chcete nazvati, jenž rozeznává mravní dobro a zlo a jenž jednoho se přidržuje a druhé zamítá.*“²⁰⁵ V těchto úryvcích je znatelná nejistota a nejednotnost v pojmosloví týkajícího se mravního citu či smyslu. Na druhé straně je zde jasně vymezena jeho funkce. Je hlavním nástrojem člověka pro rozlišení mezi mravním dobrem a zlem, mezi správnými a špatnými skutky. Nuyen říká: „*To, co nás přiměje k obvyklému jednání, je vášně, to, co nás přiměje někoho soudit, je speciální druh vášně, který Hume nazývá mravní cit.*“²⁰⁶ Dále dodává, že bez tohoto smyslu nejsme schopni morálních soudů. Rozum považuje za pouhý nástroj rozlišení mezi vděkem a nevděkem, ale pouze díky morálnímu citu můžeme někoho odsoudit za jeho chování. Toto děláme na základě morálních rozdílů, které nevycházejí z rozumu.²⁰⁷

Mravní cit je afekt, který se spolu s blahovůlí a soucítěním orientuje na blaho a užitek pro jiné lidi. V širším smyslu je mravní cit označován také jako sympatie. Mravní cit se, dle Anzenbachera, vytváří z nepřímých afektů prostřednictvím sympatické komunikace.²⁰⁸ Dle Blažkové se jedná o základ Humovy etiky,

²⁰⁴ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 5.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 133.

²⁰⁶ NUYEN, A. T. David Hume on Reason, Passions and Morals. In: *Hume Studies*. Volume X, Number 1, April 1984, s. 26–45, s. 31.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 31–32.

²⁰⁸ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, s. 27–28.

jelikož je orientován prosociálně. Mravní cit patří k přirozené výbavě člověka, což koresponduje s lidskou potřebou socializace.²⁰⁹ Anzenbacher právě v této lidské potřebě spatřuje důvod vzniku morálky. „*Je-li tedy pramenem mravního citu užitečnost a neposuzujeme-li tuto užitečnost vždycky se zřetelem k vlastnímu Já, plyne z toho, že všechno, co přispívá ke štěstí všech, vzbuzuje bezprostředně náš souhlas a naše zalíbení. Tak máme princip, který z velké části vysvětluje vznik mravnosti.*“²¹⁰

Mravní hodnocení vychází z našich pocitů. V dnešním slova smyslu se jedná spíše o emoce, které mají jedinečné vlastnosti a speciální příčiny. Vznikají z našeho uvažování o osobách nebo činech, které mají být ohodnoceny bez ohledu na náš vlastní zájem a zároveň z obecného pohledu, který má regulovat možná zkreslení v sympatiích pozorovatele. Jsou spíše klidného charakteru, přihlédneme-li k Humovu dělení vášní, přesto mohou být zesíleny v rámci našeho povědomí o mravních odezvách ostatních lidí. Jsou spojeny s našimi pocity vůči ostatním, jsou spojeny s nepřímými vášněmi. Existují dva „hédonicky protikladné“²¹¹ páry nepřímých vášní, kterými jsou hrdost a pokora a láska a nenávist. V případě hrdosti a pokory se jedná o vlastní Já, které na základě svých kvalit vzbuzuje libost či nelibost vůči druhým. V případě lásky a nenávisti se jedná o druhé osoby, které na základě svých vlastností vzbuzují libost či nelibost ve vztahu k mému Já.²¹² Cohonová dodává, že někteří teoretici řadí mravní city jako další podoby těchto čtyř vášní, někteří tvrdí, že mravní city jsou potěšení a bolesti, které způsobují další vášně.²¹³

Cohonová dále u Huma rozlišuje ctnostné a neřestné vlastnosti, které jsou způsobeny buď souhlasnými, nebo nesouhlasnými pocity. Souhlas s vlastnostmi, o kterých se domníváme, že jsme je vyvolali, vyvolává souhlas s našimi činy. Na základě sledování rozdílných druhů vlastností, které v nás vyvolávají souhlas, Cohonová stanovila čtyři základní. Jedná se buď o bezprostřední příjemnost vůči sobě, nebo vůči ostatním, nebo o užitečnost pro jejího vlastníka či pro ostatní. V případě vlastností, které v nás vzbuzují nesouhlas, se jedná o nepříjemné

²⁰⁹ BLAŽKOVÁ, Miloslava. *Dějiny etických teorií I: Od antiky po konec 18. století*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2004, s. 151–152.

²¹⁰ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, s. 26.

²¹¹ Převzato od Baillieho. In: BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 37.

²¹² ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, s. 27.

²¹³ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

nebo neužitečné vlastnosti vůči sobě nebo vůči ostatním. Cohonová upozorňuje, že se nejedná o plnohodnotnou definici ctnosti a neřesti. Tímto rozlišením pouze na empirickém základě zevšeobecnila vlastnosti dle toho, jaký mají účinek na mravní cit.²¹⁴

Jelikož člověk touží po tom, aby jeho vlastnosti nebyly uznávány jen jím samým, ale aby je bylo možno brát za obecné, snaží se sympatizovat s afekty ostatních, s jejich hodnocením a snaží se do nich vcítit. Vcítění se do mravního souhlasu či nesouhlasu druhých je zprostředkováno díky sympatii.²¹⁵

5.4 Sympatie

Sympatie je hlavním nástrojem mravních soudů. Bez ní by nebylo možné vytvářet jakékoli mravní závěry či obecná mravní pravidla, jelikož by byl člověk tzv. uzavřen ve svém světě percepce bez přístupu, bez komunikace či bez shody s ostatními lidmi. Bez sympatie by člověk nemohl být sociální bytostí.

Jednotnou definici sympatie v Humově systému nenalezneme. Dle Školy můžeme sympatii překládat jako soucit nebo také spolucítění.²¹⁶ Obecné pojetí považuje sympatii za zdroj morálního souhlasu. „*Podílíme se na této nejistotě pomocí sympatie a jako vše, co nám přináší nejistotu v rámci lidských činů při obecném průzkumu, nazýváme neřestí a vše, co vytváří uspokojení stejným způsobem, je nazýváno ctností...*“²¹⁷ Tuto koncepci kritizuje Hardin pro jeho přílišnou obsáhlost a nepřesnost.²¹⁸ Hume sympatii považuje také za zdroj morálních rozdílů: „*Pokud porovnáme tyto okolnosti, není pochyb, že je sympatie hlavním zdrojem morálních rozdílů...*“²¹⁹ Asi nejpřesnější pojetí mluví o sympatii jako nástroji komunikace mezi lidmi. Nejedná se o běžnou komunikaci, díky které bychom získávali informace, ale o jakýsi mechanismus vzájemného „přenesení“ stavů mysli. Pitson to přirovnává k Newtonovu zákonu, kdy pohyb může

²¹⁴ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ ŠKOLA, J. Rejstřík ke spisu Zkoumání o zásadách mravnosti. HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 355.

²¹⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 499.

²¹⁸ HARDIN, Russell. *David Hume: Moral and Political Theorist*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 36.

²¹⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 618.

být přenesen z jednoho tělesa na druhé.²²⁰ Sympatie nám umožňuje účastnit se emocionálního života druhých. Vzájemné sdílení potěšení a bolesti.²²¹

Pojem sympatie u Huma nesmíme zaměňovat s náklonností vůči druhým. Jedná se spíše o psychologický mechanismus, který umožňuje člověku přijmout prostřednictvím komunikace pocity druhé osoby.²²² Cohonová dodává, že v dnešní terminologii by bylo přesnější nazývat ji empatií.²²³ Anzenbacher zmiňuje, že sympatie nese hlavní úlohu v procesu vytváření obecných morálních pravidel. Pomocí sympatie je možné generalizovat a objektivizovat morální hodnocení, díky čemuž je možný vznik tzv. obecných hledisek, nestranných soudů, které nejsou čistě egoistické povahy.²²⁴ Hume o sympatii říká: „*Žádná lidská vlastnost není pozoruhodnější sama o sobě i svými důsledky než přirozený sklon sympatizovat s ostatními a přijímat prostřednictvím komunikace jejich sklony a pocity, jakkoli jsou odlišné nebo dokonce opačné od našich.*“²²⁵

Mechanismus sympatie je založen na principu přenášení pocitů mezi osobami. Účinky afektů druhé osoby jsou viditelné na jejím vzezření a zároveň prostřednictvím rozhovoru nám tato osoba zprostředkovává představu dané vášně neboli její příčinu.²²⁶ Hume uvádí jednoduchý příklad takového přenosu: „*Byl jsem přítomen mnoha děsivým operacím, tedy vím, že ještě než sama operace začne, příprava nástrojů, vyskládání obvazů do řady, opalování železa se všemi známkami úzkosti a zájmu o pacienty a asistenty, by to mělo obrovský účinek na mou mysl a vzbudilo by to nejsilnější pocity lítosti a teroru.*“²²⁷ Dodává, že naše mysl je citlivá na příčiny a účinky činů. V *Treatise* pokračuje: „*Naše afekty závisí více samy na sobě a vnitřních operacích*

²²⁰ PITSON, Tony. Sympathy and Other Selves. In: *Hume Studies*. Volume XXII, Number 2, November 1996, s. 255–272.

²²¹ PENELHUM, Terence. Hume's Moral Psychology. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 238–269.

²²² COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, s. 27.

²²⁵ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 316.

²²⁶ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

²²⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 576.

mysli, než na nějakých dalších impresích, pro jaký důvod vystávají přirozeněji z představivosti a z každé živoucí idey, kterou z nich vytváříme. Toto je přirozenost a příčina sympatie a po tomto způsobu, kterým vstupujeme hluboko mezi názory a afekty ostatních, vždycky je objevíme.²²⁸ Teprve z příčin odvozujeme vášeň. Na tomto základě funguje sympatie.²²⁹ Cohonová zmiňuje, že tento princip je podpořen zákony asociace. Tedy, že síla jedné percepce je automaticky přenesena k ostatním percepčním podle principu podobnosti, časové a prostorové blízkosti nebo kauzality. Přenesení citu je možné především díky tomu, že Hume lidem přisuzuje určitou míru uniformity. Říká: „Nyní je zřejmé, že příroda uchovala významnou podobnost všech lidských bytostí a že nikdy nepostřehneme žádnou vášeň nebo princip v ostatních, v jakékoli formě, pokud k ní nenalezneme paralelu v sobě samých.“²³⁰ Lidé jsou si podobní stavbou těla a vlastní podobné vášně. Mohou dále sdílet specifické rysy jako například stejný charakter nebo národnost. Díky principu podobnosti a blízkosti k druhé osobě se na základě sympatie přeneše představa vášně z jedné mysli do druhé, kde se spojí s přítomnou impresí, ze které získá živost. Díky tomu se sama stane stejnou vášní.²³¹ Hume uvádí v *Treatise*: „Hospodář nám vypráví, že zlý a mocný soused pokoušel se o to, připravit ho o zděděný majetek, a dlouho rušil veškeré jeho nevinné a společenské radosti. Ihned cítíme, jak se zdvíhá v nás rozhořčení proti takovému násilí a bezpráví.“²³² Sympatie zajišťuje okamžitý přenos vášní mezi lidmi. Přenos živých, mocných a prožívaných emocí, které jsou bezprostředními motivy našeho jednání. Díky sympatii získáváme představu o stavech mysli druhých lidí.²³³ „Bezprostředný cit s nimi sdružený je pro vlastníka příjemný. Druzí přicházejí do téhož rozmaru a přejímají cit ten jakousi nákazou neboli přirozeným spolucítěním;

²²⁸ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 319.

²²⁹ Tamtéž, s. 576.

²³⁰ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 318.

²³¹ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z:

<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

²³² HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 55.

²³³ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z:

<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

a protože nemůžeme nemilovati to, co se nám líbí, vzniká laskavý cit k té osobě, která sděluje tolik potěšení.“²³⁴

Dle Hardina je sympatie přechodem mezi teoretickou rovinou motivace lidského jednání a praktickou rovinou zaměřené na zkoumání lidské přirozenosti. Díky tomuto pojmu se mohl Hume zaměřit na praktickou rovinu a začít zkoumat podstatu lidského chování a přesvědčení. Užívá psychologických metod pro popis sympatetických soudů a její začlenění v rámci společnosti. Na jejím základě psychologizuje lidské jednání.²³⁵

Spojení sympatie se sociální rovinou je velmi důležité. V rámci nauky o ctnostech je dokonce nepostradatelné. Ctnosti, jako je krása nebo bohatství, ztrácejí svůj význam, pokud nejsou zasazeny do celospolečenského kontextu.²³⁶ V *Treatise* píše: „*Naše reputace, náš charakter, naše jméno jsou váženy ohromného významu, a dokonce jiné příčiny hrdosti; ctnost, krása a bohatství jsou malého vlivu, pokud nejsou podpořeny názory a pocity ostatních.*“²³⁷ Nepostradatelnost sympatie nejen v oblasti ctností umělých zakončuje Hume následující větou: „*Tudíž zdá se, že sympatie je velmi mocným principem v rámci lidské přirozenosti, má velký vliv na náš vkus a vytváří náš morální cit ve všech umělých ctnostech.*“²³⁸

Společenský zájem je u Huma velmi důležitým faktorem. Z morálního hlediska je nadřazený individuálnímu užitku. Ve *Zkoumání o zásadách mravnosti* vyzdvihuje, jak jsou zájmy společnosti pro člověka důležité. „*Kdyby bylo pochybným, zdali jest v naší přirozenosti jaká zásada jako lidskost neb zájem pro jiné, museli bychom, vidouce v bez četných příkladech, jak vše, co má snahu prospívati zájmům společnosti, tak velice se cení, odtud seznati sílu zásady blahoblné; jeť nemožno, aby se něco líbilo jako prostředek k cíli, když cíl sám jest úplně lhostejný.*“²³⁹

²³⁴ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 87.

²³⁵ HARDIN, Russell. *David Hume: Moral and Political Theorist*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 37.

²³⁶ HARDIN, Russell. *David Hume: Moral and Political Theorist*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 36.

²³⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 316.

²³⁸ Tamtéž, s. 577–578.

²³⁹ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 45–46.

Hume přikládá sympatii zajímavou vlastnost. Mění se v závislosti na vzdálenosti osob, kdežto skutky se měří stejným měřítkem.²⁴⁰ Jako příklad uvádí: „*Státníka nebo vlastimila, jenž slouží naší vlasti v naší době, ctíme vždy upřímněji než toho, jehož blahodárny vliv působil na doby neb národy vzdálené, protože dobro vyplývající ze šlechetné jeho lidskosti, jsou s námi v slabších vztazích, zdá se temnějším a naplňuje nás méně vřelým obdivem.*“²⁴¹ Dodává ale, že jejich zásluhu u nich uznáváme stejnou. Je to díky zásahu rozumu, který porovná naše city s našimi představami.²⁴² Plní funkci, kterou mu Hume přidělil již v teorii poznání, tedy zabývá se vztahy našich idejí. Přestože jsou pro nás důležitější zájmy osob nám blízkých, sympatie zajišťuje, aby nám i cizí osoba nebyla lhostejná. Cohonová zmiňuje, že pocítujeme potěšení, pokud jsou naše vlastnosti cizincům příjemné, a naopak znepokojení, jedná-li se o vlastnosti nepříjemné a ubližující. Díky tomu je možný přenos vášní mezi lidmi, kteří spolu nemají blízké vazby.²⁴³ V komunikaci s druhými lidmi se často stává, že nesdílí společné stanovisko. Hume toto řeší ustanovením jakéhosi všeobecného postoje, dle kterého lze vynášet soudy. Uvádí: „*Tento styk citů ve společnosti a hovoru nutí nás tudíž, stanoviti všeobecné nezměnné měřítko, dle něhož chválíme neb odsuzujeme povahy i mravy.*“²⁴⁴ Zdůrazňuje nicméně, že tyto obecné postoje nejsou vždy v souladu se srdcem, jelikož jsou vytvořeny rozumem. Pro společenské záležitosti jsou však dostatečné.²⁴⁵ Z toho lze vyvodit, že rozum má také funkci původce obecných společenských pravidel a norem.

Sympatie je nepostradatelnou součástí Humovy etiky. Je schopna převést ideu v impresi. „*Sympatie je přeměna idey v impresi, vyžaduje větší sílu a živost než je potřeba u srovnávání.*“²⁴⁶ Plní tedy opačnou funkci než rozum. Díky tomu dochází k mnohem větší empatii s druhou osobou a je také podnětem k jednání, jelikož ideu přeměňuje na vášně. MacIntyre považuje sympatii ve významu

²⁴⁰ ŠKOLA, J. Rejstřík ke spisu Zkoumání o zásadách mravnosti. HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 355.

²⁴¹ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 62.

²⁴² Tamtéž, s. 62.

²⁴³ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

²⁴⁴ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 64.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 64.

²⁴⁶ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 595.

soucitu za nástroj pro vyřešení dilematu mezi našimi osobními zájmy a zájmem všeobecným. Říká, že jestliže mají být totiž dodržována všeobecně platná pravidla, jakým je například závaznost slibů, pouze proto, že jsou v souladu s našimi dlouhodobými zájmy, není důvod, abychom taková pravidla dodržovali, pokud zrovna našemu zájmu neslouží. Pomocí soucitu tak Hume zajistil bezpodmínečné dodržování všeobecně platných pravidel, bez ohledu na osobní zájem jedince.²⁴⁷

---

²⁴⁷ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 65.

6 NAUKA O CTNOSTECH

„K objevení opravdových zdrojů mravnosti a této lásky a nenávisti, které vystávají z duševních kvalit, musíme tuto věc uchopit o dost hlouběji, musíme porovnat některé principy, které již byly prozkoumány a vysvětleny.“²⁴⁸ V problematice ctností Hume užívá ustálených postupů pro její rozbor. Zabývat se dopodrobna výčtem Humových ctností by bylo značně zdlouhavé a pro tuto práci nepodstatné. Fieser totiž uvádí, že Hume zmínil v rámci své morální teorie kolem sedmdesáti ctností.²⁴⁹ Významným tématem této kapitoly tak bude zasazení nauky o ctnostech do historického rámce, začlenění, funkce a dělení ctností v rámci Humovy etiky a nastínění vybraných problémů.

6.1 Zasazení nauky o ctnostech do dějinného kontextu

Výchozím bodem pro rozbor ctností jako takových by se mělo stát nejprve historické pozadí, které bylo Humovi inspirací a zdrojem, základem pro jeho vlastní úvahy. Asi nejznámějším autorem teorie ctností byl Aristotelés. Jeho systém i přes církevní zásahy dal základ evropskému středověkému morálnímu smýšlení. Jeho etika je teleologická, říká tedy, jaký by člověk mohl být, pokud by uskutečnil svůj telos, neboli cíl, v tomto případě, kdyby uskutečnil svou přirozenost. Mravní zásady a ctnosti mají být jakýmsi návodem na uskutečnění tohoto cíle. Směřování k své vlastní přirozenosti má člověku zajistit racionální štěstí. Nejedná se tedy o negativní motivaci ve formě trestu nebo strachu z možného postihu při porušení mravních zásad. Pokud bychom zásady nedodržovali, byli bychom jednoduše nešťastní. Rozum hraje roli prostředníka, který nám ukazuje cestu k cíli. Křesťanství tyto Aristotelovy zásady posléze využilo jako základ vlastní morálky, ale zásadně je pozměnilo přidáním božského prvku ve formě normativního božského zákona a dosazením „výhružného“ hříchu při porušení. Cíl lidského směřování se posunul za hranice lidského života. Přesto, jak upozorňuje MacIntyre, zůstává významná také role rozumu a morální zásady tak mají dvojí normu. U těchto morálních zásad tedy není složité určit jejich pravdivostní hodnotu.²⁵⁰

²⁴⁸ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 575.

²⁴⁹ FIESER, James. Hume's Wide View of the Virtues: An Analysis of his Early Critics. In: *Hume Studies*. Volume XXIV, Number 2, November 1998, s. 295–312.

²⁵⁰ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 69–70.

Křesťanský středověký systém narušil protestantismus, který vyloučil roli rozumu jako nástroje pro dosažení pravého cíle. Dle kalvinismu není rozum schopen ovládat naše vášně. Ze stejného názoru, jak zdůrazňuje MacIntyre, vychází i Hume, jelikož vyrůstal pod vlivem tohoto náboženského směru. Jako první navrhl základy osvícenské morálky Pascal. Vymezil rozumu oblast působení pouze na posuzování pravdivostní hodnoty a matematických vztahů. Rozum může stanovovat pouze prostředky, nikoli cíle. I v těchto tezích můžeme vidět základy Humovy filosofie. MacIntyre zde hovoří o přímém vlivu, jelikož byl Hume s Pascalovými spisy obeznámen.²⁵¹

Dalším rysem morálky 17. a 18. století je dvojice pojmů, egoismu a altruismu. Aristotelská etika tyto pojmy neměla zapotřebí řešit, jelikož v jejím pojetí se jednalo o synonymní výrazy. Synonymní ve smyslu, že dobro člověka a dobro společnosti bylo to samé. Dobro nebylo soukromým vlastnictvím člověka, jak připomíná MacIntyre. Osvícenské myšlení toto pojetí převrátilo a člověk se tak stal bytostí usilující o vlastní dobro, respektive usilující o uspokojení vlastních tužeb. Tento egoismus je nutné usmířit se zájmy společnosti. V tomto duchu je vytvářena osvícenská nauka o ctnostech. Z tohoto důvodu je i Hume nucen rozdělit ctnosti na přirozené a umělé. Přirozené uspokojují lidský egoismus, umělé omezují egoistické zájmy pro dobro společnosti.²⁵²

Historický vliv osvícenství způsobil i změnu pojetí samotného charakteru ctností. V 18. století neexistuje koncepce společenského dobra v závislosti na dobru jedince, neexistuje tak ani pojem pro možné dosažení tohoto dobra. Pojem ctnosti jako prostředku dobra tedy mizí. Jak uvádí MacIntyre: „... pojmy zásluhy a cti se oddělují od kontextu, který byl původně jejich domovem.“²⁵³ Čest ztratila svůj význam a stala se přívlastkem aristokrata a jeho majetku spolu se spravedlností, která v tomto období představuje rovnost, často spojovanou také právě s majetkem. Se zásluhou tak nemají tyto pojmy nic společného. Ctnosti jsou souzeny především na základě užitečnosti.²⁵⁴ Jak Hume také uvádí ve *Zkoumání o zásadách mravnosti*: „Ve všech mravních rozhodnutích vyniká zvláště tato okolnost obecné prospěšnosti; a kdekoli povstane spor,

²⁵¹ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 71.

²⁵² Tamtéž, s. 266.

²⁵³ Tamtéž, s. 269.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 270.

*ať ve filosofii neb v životě obecném, o mez povinnosti, nijak nelze otázku takovou rozhodnouti s větší bezpečností, než prokážeme-li, která strana nese se za pravým zájmem lidstva. Ukázalo-li se, že zavládalo nesprávné mínění, pojaté dle zdání, – jakmile další zkušenost a správnější rozumování poskytly nám spolehlivějších vědomostí o věcech lidských, bereme zpět první svůj názor a znova upravujeme hranice mravního dobra a zla.*²⁵⁵ Důležitou změnou je také využití ctností, které nově vytváří pravidla a normy. K tomu došlo následkem potlačení aristotelské teleologické etiky. Mizí cíl vyššího lidského dobra a spokojenosti, kam měly původně ctnosti člověka směřovat, a stávají se z nich pouhé normativní pojmy. Ctnost spravedlnosti vede člověka pouze k tomu, aby jednal spravedlivě, je zbavena víry v lidské dobro. Poslední jev v přístupu ke ctnostem v 18. století se týká lingvistického hlediska. Dochází k transformaci ctností v množném čísle do čísla jednotného. MacIntyre zdůrazňuje přenesení pojmu ctnost jako synonymum pro slovo morální. Tento jev se objevil i u slov povinnost či závazek. Výsledkem je nejednoznačnost pojmosloví v rámci etiky.²⁵⁶

6.2 Definice ctností a jejich dělení

Za předmět mravního hodnocení Hume považuje určité povahové rysy či vlastnosti mysli. Touto vlastností může být například blahovůle nebo lenost. Na základě této vlastnosti vyvodíme, zda se jedná o ctnostnou vlastnost či naopak neřestnou. To je, dle Cohonové, příklad typického morálního soudu.²⁵⁷ Jak dále Hume píše v *Treatise*: „*Jestliže je nějaká činnost buď ctnostná, či neřestná, je to pouze znamením nějaké vlastnosti či rysu. Musí to záviset na trvalých principech mysli, které se rozpínají do celého chování a vstupují do charakteru osoby. Činy samy o sobě, které nevzešly z žádného stálého principu, nemají žádný vliv na lásku či nenávisť, hrdost či pokoru, a proto nikdy nejsou považovány za součást morálky.*“²⁵⁸

Co si Hume pod touto vlastností mysli představuje? Cohonová ji definuje následovně. Jedná se o psychologický stav, který se vyznačuje sklonem zakusit určitý

²⁵⁵ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 12.

²⁵⁶ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 269–271.

²⁵⁷ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

²⁵⁸ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 575.

pocit nebo spojení více pocitů, a který často vede svého majitele k činu. Naše mravní hodnocení vzniká pocítěním souhlasu či nesouhlasu k dané osobě a je nezávislé na obecném názoru.²⁵⁹ Hume píše: „*Nikdy jsme nezávažili nějakou jednotlivou činnost v našem zkoumání o původu mravnosti, ale pouze vlastnost či charakter, ze kterých činnost pocházela. Tyto samotné jsou dost odolné na to, aby ovlivnily naše cítění týkající se druhých osob.*“²⁶⁰

Hlavní funkcí ctností je jejich společenské hledisko. Ve *Zkoumání o zásadách mravnosti* Hume píše: „*Tak velice jest právě pravdou, že ctnost ta úplně vzniká z potřeby její pro styk a společenský stav lidstva.*“²⁶¹ Jsou úzce propojeny se sympatií, jejíž funkce byly uvedeny v předchozí kapitole.²⁶² Dovolím si ctnosti charakterizovat dle MacIntyry jako uměle vytvořený návod k jednání v souladu s morálkou a tím pádem v souladu s blahem společnosti.²⁶³ Hume v *Treatise* zmiňuje: „*K tomuto principu, nicméně, přičítáme vycítění souhlasu vyplývající z přehledu všech těchto ctností, které jsou užitečné pro společnost nebo pro osoby, které jimi oplývají.*“²⁶⁴ Měřítka užitečnosti je v Humově nauce ctností velmi důležité.

Hume rozlišuje mezi ctnostmi přirozenými a umělými. Přirozené ctnosti jsou tvořeny egoistickými zájmy jedince. Jedná se o vlastnosti, které jsou pro člověka užitečné nebo příjemné.²⁶⁵ Jsou základními lidskými vlastnostmi.²⁶⁶ Hume v *Treatise* píše: „*Pokud je jakýkoli čin buď ctnostný, nebo neřestný, je to jen znamením nějaké vlastnosti nebo charakteru.*“²⁶⁷ Cohonová dodává, že se jedná o kultivované a kompletní formy lidských citů, které se přirozeně vyvinou u lidí žijících

²⁵⁹ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z:

<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

²⁶⁰ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 575.

²⁶¹ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 18.

²⁶² Viz kapitola 5, podkapitola 5.4.

²⁶³ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 270.

²⁶⁴ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 619.

²⁶⁵ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 266.

²⁶⁶ NORTON, David Fate. The Foundations of Morality in Hume's Treatise. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 270–310.

²⁶⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 575.

mimo společenské uspořádání, například v malých rodových spolicích.²⁶⁸ Mezi přirozené ctnosti Hume řadí i specifické vášně, které motivují specifické druhy lidského chování, jako jsou například velkorysost, přátelství nebo vděk.²⁶⁹ Baillie považuje za klíč k Humově teorii o přirozených ctnostech jeho tvrzení, že „žádný čin nemůže být ctnostný či morálně dobrý, pokud se v lidské přirozenosti nenachází nějaký motiv, který by ho vytvořil, odlišný od smyslu jeho morálky“.²⁷⁰ Jedná se o charakterové rysy, které vznikají na základě činnosti, která je pro nás morálně dobrá, vyvolává v nás mravní souhlas. Tento souhlas je schvalován na základě lidské přirozenosti, nikoli na základě uměle domluvených konvencí. Na odhalení těchto ctností Hume stanovuje metodu introspekce, díky které by měly být tyto ctnosti lépe rozeznatelné.²⁷¹

Umělé ctnosti jsou sociálním a kulturním konstruktem. Hume v *Treatise* říká: „... existují některé ctnosti, které vytváří potěšení a souhlas pomocí vynalézavosti či důvtipu, který vyplývá z okolností a jejich nezbytnosti pro lidstvo.“²⁷² Jak uvádí Mackie, jejich povaha byla dějinami postupně vyvíjena a jsou tedy umělým prostředkem k pocíťování souhlasu z nich vyplývajícího.²⁷³ Jejich hlavním úkolem je potlačit egoistické zájmy, které nejsou v souladu se společenskými konvencemi. MacIntyre tyto zájmy nazývá „společensky destruktivní sobecké zájmy“.²⁷⁴ Umělé ctnosti mají etickou hodnotu v rámci společnosti a v rámci obecných pravidel, která směřují k všeobecnému dobru. Jsou nezbytné pro mezilidskou komunikaci.²⁷⁵

²⁶⁸ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z:

<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

²⁶⁹ NORTON, David Fate. The Foundations of Morality in Hume's Treatise. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 270-310.

²⁷⁰ BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 133.

²⁷¹ BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000, s. 133.

²⁷² HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 477.

²⁷³ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 76-77.

²⁷⁴ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 266.

²⁷⁵ COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z:

<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

6.3 Problematika ctností

Humovo dělení ctností není tak jednoznačné, jak se na první pohled může zdát. Ve *Zkoumání o zásadách mravnosti* píše: „Ve všech případech, kde mohla povstati nejmenší pochybnost, varoval jsem se výrazů ctnosti a neřesti, protože některé z těch vlastností, které jsem zařadil mezi předměty chvály, nazýváme v řeči naší (rozuměj: anglické) spíše vlohami duševními než ctnostmi, jako zase některé z vlastností hanyhodných zovou se mnohdy vadami spíše než neřestmi.“²⁷⁶ Sám Hume si není jistý, zda kvality, se kterými souhlasíme, jsou lidskými vlastnostmi nebo spíše vlohami. K tomu dodává, že tuto otázku nelze zodpovědět, ale že se alespoň pokusí upřesnit tento rozdíl.²⁷⁷

Oporu pro své tvrzení, že nelze docílit přesné definice ctností a duševních vloh, nalézá také v Cicerovi a Aristotelovi. „*To pak vede ke třetí úvaze, již máme na mysli, totiž, že staří mravoukové, nejlepší to vzory, nečinili podstatného rozdílu mezi různými druhy vloh duševních a nedostatků, nýbrž jednali o nich stejně jako o ctnostech a neřestech a činili je napořád předměty mravních svých výkladů.*“²⁷⁸ Od Cicera, jak zdůrazňuje MacIntyre, Hume převzal výčet ctností, Aristotelovo teleologické pojetí ctností naopak odmítl.²⁷⁹

Rozdíl mezi ctnostmi a vlastnostmi považuje za jazykový problém a jako takovému mu v rámci své filosofie nepřikládá velkou váhu. Na závěr ale říká: „*V celku však se mi zdá že, ač se všeobecně přiznává, že jsou ctnosti mnohých rozmanitých druhů, přece, nazývajíce někoho ctnostným, hlavně přihlížíme ke společenským jeho vlastnostem, jež zajisté jsou nejčennější.*“²⁸⁰

O'Day upozorňuje na poněkud zarážející fakt vzhledem k Humově systematičnosti. Zdůrazňuje, že Hume v *Treatise* začíná nejdříve umělými ctnostmi a teprve na ně navazuje naukou o ctnostech přirozených. Ve *Zkoumání o zásadách mravnosti* pak postupuje opačně, dle O'Daye smysluplněji. Za možný důvod O'Day považuje problémy, které se vyskytly v Humově nauce o přirozených ctnostech,

²⁷⁶ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 153.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 153–154.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 160.

²⁷⁹ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 268.

²⁸⁰ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 155.

a že tedy nechtěl začínat svou teorii v *Treatise* rozporuplnými tvrzeními.²⁸¹ Přesto zastává názor, že Humovo dělení ctností přineslo řešení problému, jak nahlížet na odlišné ctnosti, jako jsou spravedlnost nebo soucit. Spravedlnost se týká abstraktních pravidel, kdežto soucit je propojen s city a emocemi. Bohužel toto rozdělení má podporu pouze zdravého rozumu, nikoli teoretickou. Říká, že pokud by se povedlo dodat teoretickou podporu, mohlo by být toto dělení základem pro plnohodnotné rozdělení „mravního terénu.“²⁸²

O'Day dále nastiňuje tradiční problematiku v této nauce, kterou se částečně zabýval i Hume a která se týká umělých ctností. Její hlavní otázka zní: „*Dají se umělé ctnosti vůbec považovat za ctnosti?*“²⁸³ Oproti ní staví kritiku Mackieho, který v této nauce rozlišuje tři hlavní problémy. První z nich je v přímé opozici s tradiční problematikou a zní: Přirozené ctnosti jsou pouhým souborem ctností umělých.²⁸⁴ Dále se Mackie zabývá nesnadným vztahem morálního soudu a nečinné sympatie a také otázkou opačnou, tedy vztahem extenzivní sympatie k nečinnému morálnímu soudu. Ke všem těmto problémům se pokouší dodat i možná řešení. O'Day je následně vyhodnocuje a navrhuje své vlastní záběry. V následujícím textu se na tuto problematiku zaměřím.

6.3.1 Tradiční problematika

Hlavním tématem tradiční problematiky je otázka umělých ctností jako ctností takových. Klíčovým pojmem je zde spravedlnost, která se vymyká Humovým klasickým definicím umělých ctností. Úkolem tradiční problematiky je najít způsob, jakým lze smířit pojetí spravedlnosti s klasickou definicí ctností. Neboli jak prokázat, že spravedlnost patří mezi ctnosti.²⁸⁵

Hlavním prvkem Humovy etiky je sympatie.²⁸⁶ Pouze na základě sympatie jsme schopni rozlišit ctnost od neřesti v našem jednání i jednání druhých. „*Jest vůbec jisto, že kdekoli kráčíme, o čemkoli přemýšlíme neb hovoříme, vše poskytuje nám pohled na lidské blaho neb utrpení a budí v srdci našem soucitné hnutí libosti*

²⁸¹ O'DAY, Ken. Hume's Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 121–142.

²⁸² Tamtéž, s. 122.

²⁸³ Tamtéž, s. 121.

²⁸⁴ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 123.

²⁸⁵ O'DAY, Ken. Hume's Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 121–142.

²⁸⁶ Viz kapitola 5, podkapitola 5.4.

nebo nelibosti. I ve vážných pracích našich i v bezstarostných zábavách jeví tato zásada mocnou svou účinnost.“²⁸⁷ Sympatie je založena na principu přeměny idey pocitu na aktuální vášně, tedy jestliže jsme svědci účinků vášně druhých lidí, pomocí sympatie se tato naše idea přemění na vášně samu. O’Day považuje sympatii za základ přirozených a umělých ctností jako takových.²⁸⁸ Ale právě v tomto principu vidí slabinu Humovy teorie ctností. Uvádí příklad člověka, který dosvědčí půjčku lakomci, ale nepocítí potěšení z tohoto činu. Vzhledem k neúčinnosti činu by měl cítit bolest a dle Humovy definice by se tak mělo jednat o neřest. Nicméně zjišťujeme, že bychom ve skutečnosti takovéto činy měli považovat za ctnostné a spravedlivé. Dle O’Daye jsou tak činy, které považujeme za spravedlivé, v rozporu s Humovým pojetím ctností, založených na principu sympatie. Mechanismus sympatie je v otázce spravedlivosti nedostatečný.²⁸⁹ „Spravedlnost jistě není schválena z jiného důvodu, než že směřuje k veřejnému dobru. A veřejné dobro je nám lhostejné do té míry, než do jaké nás do něj zainteresovává sympatie.“²⁹⁰

O’Day zastává názor, že Hume k tomuto problému přistupuje příliš jednostranně, prostřednictvím výkladu na základě mravního hodnocení. Přirozené ctnosti jsou spojeny s pocity, které hodnotí jednání bez ohledu na konvence, naopak umělé ctnosti jsou s konvencemi pevně spjaty. Pouze na základě společenské úmluvy není možné řešit problematické případy ctností, jakou je například spravedlnost. Připomíná příklad s půjčkou a lakomcem,²⁹¹ kdy konvence nemůže poskytnout příjemný pocit svědkovi, když ho sympatie doprovází nepříjemným pocitem. O’Day se ptá: Co je základem této konvence a proč bychom ji měli schvalovat kvůli příjemnému pocitu v takovýchto případech? Právě obtížnost této otázky přivádí O’Daye zpět k názoru, že je nutné k celému problému přistupovat jinak.²⁹²

²⁸⁷ HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899. s. 55–56.

²⁸⁸ O’DAY, Ken. Hume’s Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 121–142.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 123.

²⁹⁰ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 618.

²⁹¹ Viz kapitola 6, podkapitola 6.3.1.

²⁹² O’DAY, Ken. Hume’s Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 121–142.

O'Day se tak obrací k Humovu výkladu ctností prostřednictvím motivů jednání a zároveň vylučuje převládající vliv sympatie. Dle tohoto faktoru jsou umělé ctnosti ty, kde je motiv jednání závislý na výsledku společenské úmluvy. Z toho vyplývá, že za ctnostné se považuje každé jednání, které vyplývá z těchto konvencí. Například respektování pravidel vlastnictví majetku je ctnostné, protože uspokojuje chamtivost. Souhrn pravidel, která uspokojují chamtivost, tvoří řád spravedlnosti. Jakmile je tento řád ukotven, je teprve možné, aby se sympatie vložila do rozhodování v rámci problematických případů. Díky tomu nedochází k sympatizování na úrovni jednotlivého činu, ale až v rámci celého řádu, tedy v souladu s veřejným zájmem. Dle O'Daye pouze na základě tohoto principu, lze dojít ke srozumitelnému řešení tradiční problematiky.²⁹³ Zároveň s tím, ale O'Day zdůrazňuje podstatnou otázku: Jak můžeme sympatizovat s něčím tak abstraktním, jako je veřejný zájem, když sympatie funguje na principu přeměny idejí na vášně prostřednictvím komunikace?²⁹⁴ Zde narážíme na jev u Huma častý, tedy na jeho příliš obsáhlé pojetí některých pojmů.

Možnosti, které O'Day navrhuje pro řešení tohoto problému, jsou dvě. Buď ke spravedlnosti přistupovat na základě revize a vyčlenit nesporné případy, které mohou být bez problémů zařazeny mezi přirozené ctnosti a zároveň odmítnout sporné případy, nebo nějakým způsobem smířit sporné případy spravedlnosti s obecnou definicí ctností.²⁹⁵

6.3.2 Mackieho náhled

Mackie v Humově teorii ctností stanovuje tři zásadní problémy.²⁹⁶ První problém se týká rozeznávání přirozených ctností na základě sympatie. Sympatie je závislá na vztahu k druhé osobě. Hume říká, že čím je mi osoba bližší, tím víc s ní sympatizují. Morální soud je ale na tomto znaku nezávislý, protože zde zasahuje rozum. Rozum upravuje rozdíly v míře sympatie k druhým osobám.²⁹⁷ Mackie zdůrazňuje, že morální soud neinformuje o aktuálním citu člověka, ale oznamuje, jaký pocit by měl mít, pokud čin, o kterém usuzuje, ovlivní člověka

²⁹³ O'DAY, Ken. Hume's Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 132–133.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 133.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 123.

²⁹⁶ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001. s. 121–125.

²⁹⁷ Viz kapitola 5, podkapitola 5.4.

blízko něho. Morální úsudek plní funkci nástroje, založeného na rozumu, který sděluje informace o působení citů mezi běžnými lidmi. Tento uniformní systém přináší dle Mackieho trvalou podporu pro uspořádání přírodních ctností a neřestí. Přirozené ctnosti jsou nejvíce prospěšné pro ty, kteří přímo souvisí s jejich výkonem, ale také mají plnohodnotný účinek v mezilidském a objektivním hodnocení. Stejně jako umělé ctnosti působí proti sobectví a působí v zájmu společnosti.²⁹⁸ Z toho pro Mackieho vyplývá jeden jediný závěr, který jak říká, „... je dost zničující pro Humovu teorii“.²⁹⁹ Znamená to, že přirozené ctnosti jsou jen dalším souborem ctností umělých.³⁰⁰ O'Day mu v tomto oponuje tím, že Mackieho argumenty nemají dostatečnou oporu a také tím, že tento závěr nepokládá Humovu teorii na lopatky. Sám Mackie podle něj vystavěl svou etiku na myšlence uměle vytvořené morálky. O'Day ale uznává možnost, že by měl Mackie na mysli „zničující účinek“ v rámci Humových snah oponovat racionalistické etice u Hobbesa a Mandevilla, která je založena právě na umělých ctnostech. V tomto případě by s Mackiem souhlasil.³⁰¹ Dle Mackieho, Hume přistupuje k přirozeným ctnostem psychologicky a k umělým ctnostem sociologicky. Navrhuje, že na základě těchto závěrů by se i k přirozeným ctnostem mělo přistupovat také ze sociologického úhlu pohledu. Tento argument podporuje jeho další námitka.³⁰²

Druhá námitka se zabývá tím, že Hume některé vlastnosti považuje za ctnostné, přestože zrovna nepřinášejí užitek. Mackie argumentuje, že tento jev není možné vysvětlit pomocí sympatie. Říká, že ctnostná povaha nebo dobrá vůle, která je zbavena praktických schopností a příležitostí, nemá tendenci prosazovat jakékoli štěstí, které bychom mohli následně sdílet pomocí sympatie.³⁰³ Tedy jak je možné, že provádíme morální soudy i ve chvíli, kdy je sympatie nečinná?³⁰⁴ Mackie zmiňuje Humův argument proti tomuto tvrzení: „*Pokud je nějaký předmět, ve všech svých částech, vybaven k dosažení jakéhokoli příjemného cíle, přirozeně nám dává potěšení a je ceněn jako krásný, dokonce i některé vnější okolnosti ho budou chtít stanovit zcela*

²⁹⁸ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 121–123.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 123.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 123.

³⁰¹ O'DAY, Ken. Hume's Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 121–142.

³⁰² MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 123.

³⁰³ Tamtéž, s. 124.

³⁰⁴ O'DAY, Ken. Hume's Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 124.

účinným. Je to dostačující, pokud bude každý předmět kompletní v předmětu samém.“³⁰⁵ Mackie dodává, že nejenže Hume nepřináší uspokojivé vysvětlení, které by řešilo tento problém, ale dokonce svou tezí tuto problematiku prohlubuje.³⁰⁶ Hume vidí řešení v lidské představivosti, složené ze sady vášní, které jsou řízeny stupni živosti a síly a které jsou přidružené víře a zároveň jsou nezávislé na existenci vnějších předmětů.³⁰⁷ Mackie toto považuje za nedostačující a přesnější řešení vidí v systému hodnocení, které pro to, aby bylo účinné, musí být systematické se sklonem k objektivizaci. Tento systém je založen na vhodném popisu odpovídajících sklonů ctností, jenž sleduje jejich výskyt. Aby tato hodnocení mohla být objektivizována, musí být vázána na vnitřní vlastnosti předmětů, které jsou jejich předmětem, a na kterých můžeme vidět jejich dodatečné morální vlastnosti.³⁰⁸

Poslední problém v této tématice, jenž Mackie zmiňuje, se zabývá rozdílem mezi tzv. extenzivní sympatií a omezenou mírou velkorysosti. Hume tento rozpor řeší pomocí představivosti. Říká, že máme dostatek extenzivní sympatie, která podnítlí představivost. Na základě představivosti jsme schopni morálního soudu, který je v tomto ohledu stejný jako soud estetický, ačkoli nás nedokáže přimět jednat ve prospěch někoho vzdáleného.³⁰⁹ Dle Mackieho je tato odpověď nemístná, jelikož Hume celou dobu považuje morální soudy za motivy našeho jednání³¹⁰ a také jim přisuzuje mnohem větší vliv, než mají soudy estetické. Mohlo by se tak zdát, že pokud morální soudy, které podněcuje extenzivní sympatie, jsou schopny takového vlivu, naše štědrost by neměla být ničím omezena. Řešení tohoto paradoxu vidí Mackie v zohlednění hlediska, které Hume přisuzuje umělým ctnostem. Navrhuje stejné řešení, jaké aplikoval na první problém, tedy přistupovat k celé problematice ze sociálního hlediska. Nabízí mezilidské a nestranné schvalování štědrosti, soucitu, spravedlnosti a dalších přirozených ctností. Tento přístup je, podle Mackieho, výhodný pro největší počet lidí, je užitečnou kontrolou v rámci altruismu a je podporován konvencemi

³⁰⁵ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 584.

³⁰⁶ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 124.

³⁰⁷ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 585.

³⁰⁸ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 124.

³⁰⁹ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896, s. 586.

³¹⁰ Viz kapitola 4, podkapitola 4.2.3.

vlastního zájmu tak, jak je tomu u ctností umělých.³¹¹ Hume sám si je určité nutnosti konvencí vědom, přestože se tím odchyluje od své etiky založené na citu, považuje tento přístup v rámci lidské potřeby socializace za nezbytný. Ve *Zkoumání o zásadách rozumu* tak říká: „*Tento styk citů ve společnosti a hovoru nutí nás tudíž, stanoviti všeobecné nezměnné měřítko, dle něhož chválíme neb odsuzujeme povahy i mravy. Ačkoli pak srdce neshoduje se zúplna s těmito všeobecnými pojmy a neřídí veškerou svou lásku a nenávisť dle všeobecných abstraktních rozdílů neřesti a ctnosti bez ohledu na sebe sama a osoby nám bližší, přece mají tyto mravní rozdíly značný vliv, a dostačujícíe aspoň hovoru, vyhovují všem našim potřebám ve společnosti, na kazatelně, v divadle, ve školách.*“³¹²

Dle O'Daye ukazuje tradiční problematika i Mackieho námitky, jak je Humovo dělení ctností vratké. Tradiční námitky vylučují ze seznamu ctností spravedlnost, Mackie naopak všechny ctnosti na základě konvencí považuje za umělé. O'Day považuje tyto námitky za následek mylného pojetí Humova dělení ctností. Stejně tak výklad založený na mravním hodnocení nepovažuje za majoritní, přestože by snadno vyvrátil základy Humova pojetí ctností. Hlavní pozornost přikládá výkladu této teorie na základě motivů lidského jednání. V rámci tohoto výkladu společenské konvence působí až záhy, nejsou primárním činitelem ctností. Dle O'Daye tak toto pojetí usmiřuje problematickou roli spravedlnosti, která může být považována za ctnost a také jasně vymezuje Humovu nauku o ctnostech od Hobbesova výkladu. Z tohoto pohledu tak O'Day považuje Humův výklad ctností za legitimní, přestože také není bez výjimek. Považuje ho za vhodnou inspiraci a základ pro současné morální teoretiky.³¹³

³¹¹ MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001, s. 124–125.

³¹² HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899, s. 64.

³¹³ O'DAY, Ken. Hume's Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 121–142.

7 ZÁVĚR

Humova etika je plná sporných míst a nesrovnalostí, ale především díky tomu dokáže být tak inspirativní. Často bývá na Huma nahlíženo pouze jako na teoretika lidského poznání, který se věnuje perцепcím mysli a k tomu se pokouší vytvořit jakousi novou vědu o člověku. Obrat k člověku jako subjektu vědy je celkově velkým průlomem v dosavadním způsobu myšlení. Osvícenství bylo obdobím vyústění novověkých tradic, racionální i empirické. Ve jménu vědy se „... šířila víra ve všemoc rozumu“³¹⁴. Hume se pokusil z tohoto vlivu vymanit a dokázat tak, že v rámci morálky nemusí být rozum tím hlavním a určujícím prvkem. Neznamená to, že by ho chtěl naprosto vyčlenit z jakékoli činnosti, jen do popředí zájmu postavil lidské emoce. Na základě vyzdvižení role emocí bychom mohli Huma považovat za raného předchůdce emotivismu, který jako samostatná morální teorie vznikl až ve 20. století a jeho hlavní teze zní: „... všechny hodnotící soudy nejsou nic víc než výraz preference, postoje nebo pocitu“³¹⁵.

Humovu filosofii obecně považuje tradiční pojetí za velmi negativistickou a často bývá viněn ze skepticismu. Současné interpretace však tento pohled vyvrací. Například Jastrzemska se proti skepticismu vymezuje uchopením jeho naturalistických tendencí. Jedná se o Humovo přesvědčení, že veškerému poznání by měla předcházet představa o lidské přirozenosti, a o přesvědčení, že všechny oblasti filosofie je nutné pojmout pomocí experimentální metody.³¹⁶ Parusniková považuje Huma za „filosofa dvou tváří“³¹⁷. Má tím na mysli právě rozkol mezi Humem skeptikem a Humem naturalistou, ale také rozkol mezi novověkým a osvícenským Humem. Na tento druhý účet zmiňuje, že Hume na jedné straně plně zastává svůj postoj založený výhradně na empirickém poznání a ukotvený v subjektivitě mysli, zároveň však prosazuje svobodu mysli v rámci pojetí světa, jako epistemologického konstruktů. Přidáním prvku svobody si však zároveň uvědomuje nedostatečnost lidské mysli. Parusniková to považuje za ojedinělý jev té doby a charakterizuje ho jako zastánce

³¹⁴ CORETH, Emerich; SCHÖNDORF, Harald. *Filosofie 17. a 18. století*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2000, s. 146.

³¹⁵ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 22.

³¹⁶ JASTRZEMSKÁ, Zdeňka. Naturalismus Davida Huma. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 35–41.

³¹⁷ PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Je „zdravý rozum“ zdravý – a je to rozum? Jak to vidí Hume. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství AV ČR, 2008, roč. 56, č. 2, s. 199–223, s. 222.

pyrhónské skepse s výsledkem, že „... Hume si tak filosofuje jako svérázná a do značné míry i osamocená postava“³¹⁸.

Velice zajímavý náhled na tuto problematiku přináší Smith. Důvod Humova myšlenkového rozkolu přičítá různým časovým rovinám, kdy jeho stěžejní dílo *Treatise* vznikalo. Jedná se o dvě textové vrstvy, z nichž každá vznikla v odlišných časových obdobích. Mladší rovina zahrnuje teorii poznání, za starší rovinu považuje kapitoly věnované morální filosofii, z čehož odvozuje, že právě etika je klíčová pro Humův filosofický systém.³¹⁹ Z toho vyplývá, že Humově morální filosofii musíme přisuzovat minimálně stejný význam jako jeho teorii poznání. Při čtení jeho textů narážíme na provázanost těchto okruhů doslova na každém kroku.

Cílem této práce ovšem nebyla komparace zmíněných oblastí, ale pouze zmapování Humovy morální filosofie pro zlepšení povědomí o této sféře i v českém vědeckém prostředí. Přesto jsem se snažila provázanost Humovy etiky s teorií poznání naznačit tam, kde to bylo možné, například v oblasti působení rozumu, či v rámci principu asociace u vášní. Vášně k jeho etice neodmyslitelně patří, protože je považuje za hlavní motivy lidského jednání. Stejně tak je v problematice morálních soudů stěžejním pojmem mravní smysl, bez kterého bychom nebyli schopni tyto soudy vynášet. Nesmíme opomenout ani úlohu sympatie, která hraje hlavní roli v rámci lidské potřeby socializace, díky ní je možná morální shoda mezi lidmi. Sympatii lze považovat za ústřední prvek jeho etiky, přestože ji MacIntyre pokládá za účelově přidanou.³²⁰

³¹⁸ PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Je „zdravý rozum“ zdravý – a je to rozum? Jak to vidí Hume. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství AV ČR, 2008, roč. 56, č. 2, s. 199-223, s. 222.

³¹⁹ MOURAL, Josef. Studie k filozofii Davida Huma. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1988, roč. 36, č. 4, s. 564-585.

³²⁰ Viz kapitola 5, podkapitola 5.4.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Použitá literatura:

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001.

ISBN 80-200-0917-5.

BAILLIE, James. *Hume on morality*. New York: Routledge, 2000.

ISBN 04-151-8049-X.

BAIER, Annette. *A progress of sentiments: reflections on Hume's Treatise*. London, 1994. ISBN 0-674-71386-9.

BILASOVÁ, Viera. David Hume (1711–1776). In: REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 263–270. ISBN 978-80-8101-103-0.

BLAŽKOVÁ, Miloslava. *Dějiny etických teorií I: Od antiky po konec 18. století*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-729-0164-8.

COHON, Rachel. On an Unorthodox Account of Hume's Moral Psychology. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 2, November 1994, s. 179–194. ISSN 0319-7336.

CORETH, Emerich; SCHÖNDORF, Harald. *Filosofie 17. a 18. století*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2000. ISBN 80-718-2119-5.

DÉMUTH, Andrej. David Hume: o intenciách nášho uvažovania. In: DÉMUTH, Andrej et al. *Rozpravy o Humovej filozofii*. Pusté Úľany: Schola Philosophica Tyrnaviensis, 2013, s. 5–7. ISBN 978-80-89488-10-0.

FIESER, James. Hume's Wide View of the Virtues: An Analysis of his Early Critics. In: *Hume Studies*. Volume XXIV, Number 2, November 1998, s. 295–312. ISSN 0319-7336.

GILL, Michael B. Fantastick Associations and Addictive General Rules: A Fundamental Difference between Hutcheson and Hume. In: *Hume Studies*. April 1996, Volume XXII, Number 1, April 1996, s. 23–48. ISSN 0319-7336.

HARDIN, Russell. *David Hume: Moral and Political Theorist*. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 01-992-3256-3.

HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. L.A. Selby-Bigge. Oxford: Clarendon Press, 1896.

HUME, David. *My Own Life*. London: Printed for W. Strahan, and T. Cadell in the Strand, 1777.

HUME, David. *O normě vkusu*. In: *Aluze: Revue pro literaturu, filozofii a jiné*. Olomouc, 2002, č. 2, s. 82–91. ISSN 1803-3784.

HUME, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1996. ISBN 80-205-0521-0.

HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899.

HUTCHESON, Francis. *An Inquiry into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue*. London: Printed for D. Midwinter, A. Bettersworth, C. Hitch etc., 1738.

JASTRZEMBSKÁ, Zdeňka. Naturalismus Davida Huma. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91, s. 35–41. ISSN 1213-3299.

KAIL, P. J. E. David Hume. In: SHAND, John. *Central Works of Philosophy: The seventeenth and eighteenth centuries*. Chesham [U.K.]: Acumen, 2005. s. 167–192. ISBN 1-84465-015-4.

KANT, Immanuel. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Praha: Svoboda-Libertas, 1992. ISBN 80-205-0310-2.

KIVY, Peter. *The seventh sense: Francis Hutcheson and eighteenth-century British aesthetics*. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN 01-992-6002-8.

KOLÁŘ, Petr; SVOBODA, Vladimír. *Logika a etika: úvod do metaetiky*. Praha: FILOSOFIA, 1997. ISBN 80-700-7100-1.

MACINTYRE, Alasdair. *A short history of ethics*. New York: Routledge, 1993. ISBN 06-848-2677-1.

MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti: K morální krizi současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-082-3.

MACKIE, John Leslie. *Hume's moral theory*. London [u.a.]: Routledge, 2001. ISBN 04-151-0436-X.

MEJEROVSKIJ, Boris Vladimirovič. Angličtí moralisté 18. století: O "přírodě člověka". In: *Kultura v zrcadle dějin filozofie*. Praha: Mladá Fronta, 1982, s. 320–372.

MOURAL, Josef. Studie k filozofii Davida Huma. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1988, roč. 36, č. 4, s. 564–585.

NORTON, David Fate. An Introduction to Hume's Thought. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 1–39. ISBN 978-0-521-67734-9.

NORTON, David Fate. The Foundations of Morality in Hume's Treatise. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 270–310. ISBN 978-0-521-67734-9.

NOVOTNÝ, Zdeněk. Teorie idejí Davida Huma. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství AV ČR, 2008, roč. 56, č. 2, s. 185–198. ISSN 0015-1831.

NUYEN, A. T. David Hume on Reason, Passions and Morals. In: *Hume Studies*. Volume X, Number 1, April 1984, s. 26–45. ISSN 0319-7336.

O'DAY, Ken. Hume's Distinction between the Natural and Artificial Virtues. In: *Hume Studies*. Volume XX, Number 1, April 1994, s. 121–142. ISSN 0319-7336.

PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Je „zdravý rozum“ zdravý – a je to rozum? Jak to vidí Hume. In: *Filosofický časopis*. Praha: Nakladatelství AV ČR, 2008, roč. 56, č. 2, s. 199–223. ISSN 0015-1831.

PARUSNIKOVÁ, Zuzana. Skeptik David Hume. In: *David Hume: 300 let od narození*. Praha: CEP, 2011, č. 91. s. 17–34. ISSN 1213-3299.

PASSMORE, J. A. *Hume's Intentions*. New York: Cambridge University Press, 2013. ISBN 978-1-107-69786-7.

PENELHUM, Terence. Hume's Moral Psychology. In: NORTON, David Fate; TAYLOR, Jacqueline Anne. *The Cambridge Companion to Hume*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 238–269. ISBN 978-0-521-67734-9.

PITSON, Tony. Sympathy and Other Selves. In: *Hume Studies*. Volume XXII, Number 2, November 1996, s. 255–272. ISSN 0319-7336.

RADCLIFFE, Elizabeth S. Hume on the Generation of Motives: Why Beliefs Alone Never Motivate. In: *Hume Studies*. Volume XXV, Number 1 and 2, April/November 1999, s. 101–122. ISSN 0319-7336.

REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. ISBN 978-808-1011-030.

RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-109-9.

SHAW, Daniel. Hume's Theory of Motivation. In: *Hume Studies*. Volume XV, Number 1, April 1989, s. 163–183. ISSN 0319-7336.

ŠKOLA, J. Rejstřík ke spisu Zkoumání o zásadách mravnosti. HUME, David. *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. Praha: Jan Laichter, 1899.

ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009. ISBN 978-80-7043-822-0.

Elektronické zdroje:

BROADIE, Alexander. Scottish Philosophy in the 18th Century. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2013 Edition [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/scottish-18th/>.

COHON, Rachel. Hume's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Fall 2010 Edition [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/hume-moral/>.

SCHLIESSER, Eric. Hume's Newtonianism and Anti-Newtonianism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2008 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/win2008/entries/hume-newton/>.

9 RESUMÉ

This work is focused on David Hume's ethics, which is often considered as the main part of his philosophical work. Main goal of this work is to present a description of Hume's ethics and to show its connection with his conception of human nature, including the theory of understanding. According to Mackie, there are three primary topics of Humean ethics: Psychology of Action, Moral Epistemology and Theory of Virtues.

One of the major motives of Hume's ethics is his analysis of passions. He considers passions to be the primary motives of human action, the core of human morality which could be shared with others people. The other important concepts are "belief" (in the meaning of conviction) and "moral sense" which is the main instrument for making moral judgments and last but not least "sympathy", which is the connecting link between human's world and society.

Hume's contribution to philosophy is indisputable and he belongs, without doubts, among the greatest philosophers like Plato, Aristotle or Descartes. He also inspired many philosophers, for example Kant or Comte.